

ÂTEŞ-KEDE-İ MUNTAFÎ'DE YER ALAN ŞAH, ŞEHZADE VE EMİR UNVANLI ŞAIRLERİN BİYOGRAFİLERİ

Halit BİLTEKİN¹

Muhammet NALBAT²

ÖZET

Şairlerin hal tercemelerine (biyografilerine) ve eserlerinden örneklere yer veren şair tezkireleri, edebiyat tarihçileri için önemli başvuru kaynakları olarak nitelendirilmektedir. Âteş-kede-i Âzer adlı tezkire, Farsça yazılmış tezkireler arasında, birçok Türk şairin biyografisini ihtiva etmesi, bunun yanında coğrafi ve tarihi bilgiler vermesi sebebiyle Türk edebiyat ve kültür tarihi için büyük önem arz etmektedir. Safevî Dönemi şairlerinden Âzer-i Begdilî tarafından Hicrî 1193 (M. 1779/1780) tarihinde tamamlandığı tahmin edilen tezkirenin bugün için bilinen tek Türkçe tercümesi Âteş-kede-i Muntafî adlı eserdir. Bu bağlamda,, Âteş-kede-i Muntafî'nin yayımlanıp edebiyat araştırmacılarının istifadesine sunulması gerekmektedir. Âteş-kede-i Âzer'de farklı memleketlerden 850 şairin biyografisine yer verilmiştir. Tezkiredeki bölümlerden biri "şu'le" isimli olup İslam coğrafyasındaki -özellikle Türk asıllı- hükümdar, şehzade ve emir şairlerin hal tercemelerini ihtiva etmektedir. Âteş-kede-i Âzer tercümesi Âteş-kede-i Muntafî'de ise bu bölüm "çeşme-sâr" adıyla tercüme edilmiştir. Bu makâlede, "çeşme-sâr" bölümünde bahsi geçen şah, şehzade ve emir unvanlı 83 şairin biyografileri ve örnek şiirleri yer alacaktır. Makâlenin giriş bölümünde tezkire türünden, Türk ve Fars edebiyatlarındaki önemli örneklerinden kısaca bahsedilecektir. Daha sonra Âteş-kede ve Âteş-kede-i Muntafî hakkında bilgi verilerek bu iki eser mukayese edilecektir. Makâlenin sonunda "çeşme-sâr" bölümündeki şah, şehzade ve emir unvanlı 83 şairin hal tercemeleri yeni harflerle, söz konusu şairlerin Farsça şiir örnekleri ise matbu harflerle verilerek araştırmacıların istifadesine sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Biyografi, tezkire, Âteş-kede, Âteş-kede-i Muntafî.

BIOGRAPHIES OF THE SHAH, PRINCE AND COMMANDER POETS MENTIONED IN ÂTEŞ-KEDE-İ MUNTAFÎ

ABSTRACT

Tezkires, including life stories (biographies) of poets and the examples of their poems are considered as important reference materials for literary historians. Among the other tezkires written in Persian, Ateş-kede-i Âzer is an important tezkire for the history of Turkish literature and culture because it contains the biographies of many Turkish poets, as well as providing geographical and historical information. Âteş-kede-i Muntafî is the only known Turkish translation of the above-mentioned tezkire which is estimated to have been completed by Âzer-i Begdilî from Safavid Period poets in Hijri 1193 (M. 1779/1780). In this context, it is necessary to publish Âteş-kede-i Muntafî and present it to the use of literature researchers. Biographies of 850 poets from different countries are included in Âteş-kede-i Âzer. One of the chapters in tezkire named "şu'le" contains the biographies of the poets who were shah, prince and commander-especially having Turkish origin- at state of Islamic geography. This section has been translated as "çeşme-sâr" in the Âteş-kede-i Muntafî which is the translation of Ates-kede-i Âzer. In this article, biographies and sample poems of 83 poets will be given with the title of shah, prince and commander which is mentioned in the section called "çeşme-sâr". In the introduction section of this article, important examples of tezkire genre from Turkish and Persian literature will be briefly mentioned. Later, information about Ates-kede and Ates-kede-i Muntafî will be given and these two literal works will be compared. At the end of the article, the biographies of 83 poets with the title of shah, prince and commander in the section that called "çeşme-sâr" will be presented with new letters, examples of Persian poetry belonging to the above-mentioned poets will be presented with printed letters.

Keywords: Biography, tezkire, Âteş-kede, Âteş-kede-i Muntafî.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, halitbiltekin@gmail.com

² Dr. Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, m.nalbat@hotmail.com

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en eski bilim dallarından biri kabul edilen biyografi, önceleri varlığını tarih biliminin bünyesinde sürdürmüş, daha sonra müstakil bir tür haline gelmiştir (İsen 2010: 3). Biyografiler, tanınmış ve mühim şahsiyetlerin hayat hikayelerini konu alarak tarihi olayların aydınlatılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu özellikleriyle biyografik eserlerin tarihî birer vesika hüviyetine sahip olduklarını söylemeliyiz.

Türk ve Fars edebiyatlarında biyografi denildiğinde, bu alana dahil edilebilecek birçok kaynağın arasında, akla ilk olarak tezkire türü gelmektedir. Arapça “zîkr” kökünden türeyen tezkire, “hatırlamaya vesile olan şey” anlamına gelip şu manalarda kullanılmaktadır: “Yâd etmeye vesile olan kâğıt, pusula, varaka; bir şehrin içinde bulunan devâir-i resmîye veya efrâd beyninde teâtî olunan muharrerât; nüfûsa ve esnâf-ı sâireye verilen resmî kâğıt; bir ilim ve fenne dâir mâhazardan malûmât-ı muhtasarayı hâvî risâle, ajanda; bir sınıf-ı meşâhîrin muhtasaran terâcim-i ahvâlini ve bazı akvâl ve menâkıbını hâvî kitap (Şemseddin Sâmî 2012: 308).”

Bir edebiyat terimi olarak ise tezkire, Türk ve Fars edebiyatlarında farklı meslek zümrelerinde tanınmış şahsiyetlerin hayat hikâyelerini ve eserlerinden örnekleri ihtiva eden biyografik bir türdür. Tezkirelerin kaynağı ise Arap edebiyatındaki “tabakat” adı verilen nesep kitaplarıdır. Tabakat, İslam telif geleneğinde, sahasında tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini konu edinen telif bir türdür (Durmuş 2012: 288). Bu tür biyografi yazımı, özellikle İslamiyet’ten sonra gelişmiştir.

Arap edebiyatında “tabakat” yazımı ile başlayan biyografi geleneği, Fars edebiyatında tezkire geleneğine evrilerek devam etmiştir. İslamî biyografi geleneğinde tezkireler, zamanla farklı hüviyetler kazanarak gelişmiş ve değişik meslek zümrelerine ait tezkire türleri de görülmeye başlanmıştır. Bu türlerden bazıları şunlardır; şeyhler, alimler veya evliyaların biyografilerini toplayanlara tezkiretü’l-evliyâ; şairlerin biyografilerini ihtiva edenlere tezkiretü’ş-şuarâ (şairler tezkiresi); hattatlar için yazılanlara tezkiretü’l-hattatin vb. isimler verilerek tasnif edilmiştir.

İslam dünyasında 12. yüzyıl sonlarına kadar Arapça olarak devam eden tezkire geleneği, sonraki yüzyıldan itibaren yerini Farsça örneklere bırakmaya başlamıştır (Kılıç 2007: 545). Fars edebiyatında tezkire geleneği Avfî’nin Hindistan’da 618’de (M. 1221) hazırladığı *Lübâbü’l-elbâb* ile başlamıştır (Öz 2012: 67). Nizâmî-i Arûzî’nin *Çehâr Makâle*’si, Ferîdüddîn Attâr’ın 1220 yılında yazdığı *Tezkiretü’l-evliyâ* adlı eser ve Avfî’nin eserini takiben Molla Câmî’nin yazdığı *Bahâristân ve Nefâhâtü’l-üns*, Fars edebiyatında bu türün ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Özellikle, şair biyografilerini ihtiva eden yedinci bölümü ile *Bahâristân* daha sonraki dönemlerde yaşayan tezkire yazarları üzerinde tesirli olmuştur. Tezkire türünün Fars edebiyatındaki en önemli mümessili ise Devletşâh b. Alâü’d-devle tarafından kaleme alınan ve 1487’de tamamlanarak Ali Şîr Nevâyî’ye sunulan *Tezkiretü’ş-şuarâ*’dır. Bu eserin özelliği benzerlerine nispetle daha çok biyografi içermesi ve kendinden sonra yazılacak hem Türkçe hem de Farsça şuarâ tezkirelerine örnek olmasıdır (Kılıç 2007: 545). Yukarıda zikredilenlerin dışında, Fars edebiyatında birçok şair tezkiresi yazılmıştır. Bu eserlerin en meşhurları şunlardır: *Devletşâh Tezkiresi*’nin zeyli niteliğinde olan ve Şah İsmail’in oğlu Sam Mirza tarafından yazılan *Tuhfe-i Sâmî*,

Kazvinî'nin 350 şaire yer verdiği *Nefâ'isü'l-me'âsir* adlı eseri, Emin Ahmed Râzî'nin 7 bölümden oluşan *Heft-iklîm*'i, Safevîler döneminde Muhammed Tahir Nasrâbâdî tarafından yazılan *Tezkire-i Nasrâbâdî*, Buharalı şairleri anlatan, Muhammed Mutrîbî'nin *Tezkiretü's-şuarâ-yı Mutribî'si*, Afdal Şarhoş tarafından kaleme alınan ve Hindistan'da yetişen şairleri anlatan *Kelimetü's-şuarâ* adlı eser, Rıza Kuli Han'ın iki önemli eserinden biri olan *Mecma'ü'l-fusahâ'sı*, Şâh Argun adına yazılan ve sultan şairlere yer veren *Ravzatü's-selâtîn*.³ Son olarak bu listeye eklememiz gereken eser, 18. yüzyılda kaleme alınan ve İran edebiyatının en önemli tezkirelerinden biri sayılan *Âzer'in Âteş-kede'sidir*.

Anadolu'da tezkire kaleme alma geleneği başlamadan önce şairlerin biyografileriyle ilgili bilgilere, Âlî Mustafa Efendi'nin *Kühü'l-ahbâr*ı gibi genel tarih kitaplarında kısaca yer verilmekteydi (Uzun 2012: 70). Tezkire, Türk edebiyatında da rağbet gören bir tür olmuş ve 16-20. yüzyıllar arasında bu türde 40 civarında eser verilmiştir. Türk edebiyatında tezkire geleneği incelendiğinde, Arap ve Fars edebiyatları öncülüğünde gelişmiş olmasına rağmen en güzel ve başarılı örneklerin özellikle Osmanlı Türkçesi ile verildiği görülmektedir (Kılıç 2010: 9).

Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-nefâis* adlı eseri, Türk edebiyatında yazılan ilk tezkire olma özelliğine sahiptir. "Meclis" adı verilen sekiz bölümden müteşekkil eser, bu haliyle Câmî ve Devletşâh'ın eserlerinin benzeridir (İsen 2010: 6). 455 şairin hal tercemesine yer veren eser, hem Türk edebiyatı hem de Fars edebiyatı için büyük önem arz etmektedir. Ayrıca Anadolu'da kaleme alınmış şair tezkireleri için de birinci derece modellik yapan önemli bir eserdir (İsen 2010: 7). Anadolu sahasında yazılan ilk şair tezkiresi, Sehî Bey tarafından kaleme alınan ve şekil açısından *Mecâlisü'n-nefâis*'e benzeyen *Heşt Bihîşt* adlı eserdir (Kılıç 2007: 548). Bunun yanında Osmanlı şairlerinin hal tercemelerini ihtiva eden ve Garîbî tarafından yazılan *Tezkire-i Mecâlis-i Şuarâ-yı Rûm* adlı eserin *Heşt Bihîşt* ile aynı dönemde ya da ondan daha önce yazılmış olabileceği bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür (Babacan 2007: 10). Türk edebiyatında 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar yani Sehî Bey'in *Heşt Bihîşt*'inden Mahmut Kemal İnal'ın *Son Asır Türk Şairleri* ve Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî* adlı eserlerine kadar birçok şair tezkiresi kaleme alınmıştır.⁴

Osmanlı tezkire geleneği içinde tercüme eserlere de rastlanmaktadır. Klasik edebiyatta "tercüme", bugünkü "çeviri"yi aşan geniş bir anlam taşır (Levend 2008: 80). Bu bağlamda tercümenin çok farklı şekilleri müşahade edilebilmektedir.⁵ Söz konusu, biyografik eserler olduğu zaman tercüme, biraz daha farklılık arz etmektedir. Herhangi bir biyografik eser yahut şair tezkiresi, tercüme edilmesinin yanında zeyl yapılarak da genişletilmiş ve tercüme-telif bir nitelik kazanmıştır. Türk edebiyatında, umumi tarihler dışında bizde müstakil biyografi kitabı

³ Farsça tezkireler için bkz. Yıldırım, Nimet (2001). *Fars Edebiyatında Kaynaklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını; Öz, Yusuf (2012). "Tezkire" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 41. Ankara: TDV Yayınları. 68-69; Kartal, Ahmet (2011). *Şiraz'dan İstanbul'a Türk Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Kurtuba Yayınları. 241-259; Hayyampûr, Abdürresul (1340). *Ferheng-i Sühanverân*. Tebriz: Şirket-i Sihâmî.

⁴ Türk edebiyatında yazılan şair tezkireleri için bkz. İpekten, Haluk (2002). *Şair Tezkireleri* (haz. Mustafa İsen, Filiz Kılıç, İ. H. Aksoyak, Aysun Eyduran). Ankara: Grafiker Yayınları; Kılıç, Filiz (2007). "Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* S. 10: 543-564; İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları; İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KB Yayınları.

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Levend, A., Sırrı (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 80-88.

olarak kaleme alınan, Lamiî'nin, *Nefahatü'l-üns'ün* tercüme ve zeylini içeren *Fütuhu'l-mücâhidîn li Tervihi Kulubi'l-müşâhidîn* adını taşıyan eseri (İsen 2010: 27), birçok tercümesi ile birlikte zeyli yapılan Taşköprülüzâde Ebu'l-hayr'ın Arapça kaleme aldığı *eş-Şakâiku'n-numâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmaniyye*⁶, Süleyman Fehim tarafından yazılan, *Devletşâh Tezkiresi'nin* tercüme ve zeyli niteliğindeki *Sefinetü's-su'arâ*, tercüme biyografik eser, bağlamında zikredilebilir.

Türk edebiyatında, yaklaşık 400 yıl boyunca kesintiye uğramadan devam etmiş olan tezkire geleneği, yüzyıllara göre bazı farklılıklar gösterse de her geçen yüzyıl gelişerek tekâmül etmiştir. Bu gelenek, kaynağını Fars edebiyatından almış olsa da Türkçe tezkire örneklerinin kaleme alınmasıyla özgün nitelikler kazanmıştır.

Lutf Ali Beg Âzer-i Begdilî'nin *Âteş-kede'si*

Yukarıda Farsça tezkireler bölümünde ismini zikrettiğimiz *Âteş-kede*, Safevîler Dönemi şair ve yazarlarından Begdili adlı Türkmen aşiretine mensup Lutf Ali Beg Âzer tarafından Farsça kaleme alınmış bir eserdir. *Âteş-kede'nin* yazıldığı tarih tam olarak bilinmese de eserde şairler için verilen ölüm tarihlerinden en sonuncusu hicri 1193 (M. 1779-1780) olduğu için bu tarihten sonra tamamlandığı söylenebilir (Yazıcı 1991: 58). *Âteş-kede'de* Farsça şiir yazan yaklaşık 850 şairin biyografisine ve şiirlerinden örnekler yer verilmiştir. Eserin bazı bölümlerinde ayrıntılı verilen bilgilerin çoğu, Takî-i Kâşî'nin *Hulâsatü'l-eş'âr ve Zubdetü'l-efkâr* adlı önemli eserinden iktibas edilmiştir (Yıldırım 2001: 17).

Âteş-kede'nin şekil özelliklerine baktığımızda, eserin "micmere" adı verilen iki ana bölümden teşekkül ettiği görülmektedir. İlk bölüm (micmere), "Der-zikr-i Etvâr ve Şerh-i Eş'âr-ı Füsehâ-yı Mütekaddimîn Müştemil Ber-yek Şu'le ve Se Ahger ve Yek Fûrûğ" başlığından anlaşıldığı üzere, kendi içinde bir "şu'le" bir "fûrûğ" ve üç "ahger" alt bölümünden meydana gelmektedir. "Şu'le" bölümünde farklı memleketlerden şah, şehzade ve emir unvanlı şairlerin hal tercemelerine yer verilmiştir. Bu bölümde yer alan şairler alfabetik olarak sıralanmıştır. "Ahger" adlı üç alt bölümde şairler, sırasıyla İran, Turan ve Hindistan şairleri şeklinde memleketlerine göre tasnif edilmiştir. Her "ahger" bölümü kendi içinde "şerâre" adında başka alt bölümlere de ayrılmıştır. Bu alt bölümlerde şairler, memleketlerine göre ayrıca tasnif edilmiştir. *Âteş-kede-i Âzer'de* toplam 11 "şerâre" bölümü bulunmaktadır. Ayrıca dördüncü "şerâre" bölümü iki "şu'â" (ışık) bölümü ile kendi içinde sınıflandırılmıştır. Birinci "micmere"nin son kısmı olan "fûrûğ" adlı bölüm farklı diyarlardan kadın şairlerin biyografilerini ihtiva etmektedir (Nalbat 2014: 28).

Âteş-kede-i Âzer'in ikinci ana bölümünde (micmere) şair, "Der-şerh-i Ahvâl ve Nakl-i Akvâl-i Füsehâ-yı Muâsırîn Ahsene'llâhü Ahvâlihüm Müştemil Ber-Dü Pertev" başlığından anlaşıldığı üzere kendi çağdaşı olan şairlerin biyografilerine yer vermiştir. Bu ana bölüm "pertev" adında iki alt bölüme ayrılmaktadır. Birinci "pertev" Afganlılar'ın İran'ı istilası ve sonraki olaylar hakkında bir girişten sonra çağdaş şairlerin biyografilerini, ikinci "pertev" ise müellifin otobiyografisini ve şiirlerinden yaptığı seçmeleri ihtiva eder (Yazıcı 1991: 59). *Âteş-kede-i*

⁶ Detaylı bilgi için bkz. Gönül, B. (t. y.), "İstanbul.- Kütüphanelerinde Al-Şakaik Al-Numaniya Tercüme ve Zeyilleri". <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuturkiyat/article/viewFile/1023001398/pdf> (Erişim tarihi: 22.01.2018).

Âzer'in dikkat çeken şekil özelliği, şairlerin memleketlerine göre tasnif edilmesi, bu bölümlerde de müşahede edilmektedir. Müellif, genel olarak İran, Hint ve Turan diye tasnif ettiği memleketleri de kendi içinde Azerbaycan, Horasan, Taberistan gibi bölgelere ayırmıştır. Ayrıca her bölümde yer alan şairler de kendi içinde alfabetik olarak sıralanmıştır.

Yukarıda şekil özellikleri kısaca aktarılan *Âteş-kede-i Âzer*, sadece şair biyografilerini ihtiva etmemektedir. Eserde şair biyografilerinin yanında coğrafi ve tarihî bilgiler de mevcuttur. Müellif, şairlerin biyografilerinden önce memleketleri hakkında coğrafi ve tarihî kısa bilgiler vermiştir. *Âteş-kede-i Âzer*'in bu özelliği, onu diğer şair tezkirelerinden farklı kılmaktadır.

Âteş-kede-i Âzer'de şair biyografileri kısa tutulmakla birlikte şiir örneklerine fazlaca yer verilmiştir. Bu yöntem, Osmanlı tezkire geleneğinde 17. yüzyılda benimsenen antolojik mahiyetteki örnekleri hatırlatmaktadır.

Âteş-kede-i Âzer sade ve anlaşılır bir dil ile yazılmıştır. Müellif, sanatlı ve süslü bir üslup yerine basit, yalın bir anlatımı tercih etmiştir. Âzer, şair biyografilerini, söz konusu şairin tam ismi, nesebi ve memleketi şeklinde bir sıralama ile vermiş; onların hayatlarından önemli kesitleri verdikten sonra eserlerinden ve sanatçı kişiliklerinden bir ya da en çok iki cümle ile bahsetmiştir. *Âteş-kede-i Âzer*'de son olarak, şairin ölüm tarihi ve yeri hakkında bilgi verilerek şiir örneklerine geçilmiştir.

Âteş-kede-i Âzer'in dünya kütüphanelerinde, özellikle İran'da, birçok el-yazma nüshası bulunmaktadır. Eser ilk olarak Kalküta'da hicrî 1249'da; daha sonra da Bombay'da hicrî 1277'de neşredilmiştir (Yıldırım 2001: 18). Tam bir neşri yapılmayan eserin belli bir bölümü Hasan Sâdât-ı Nâsirî (1336) tarafından tenkitli metin olarak hazırlanmıştır.⁷ Son olarak Tahsin Yazıcı *İslam Ansiklopedisi "Âteş-kede"* maddesinde eserin Türkçe bir tercümesinden bahsedildiğini belirtmekle birlikte bu tercümenin *Devletşâh Tezkiresi*'ne ait olduğunu vurgulamıştır (Yazıcı 1991: 59).

Âteş-kede-i Muntafî

Âteş-kede-i Muntafî, Farsça kaleme alınan *Âteş-kede-i Âzer*'in Türkçeye tercümesidir. *Tercüme-i Âteş-kede* ya da *Âteş-kede-i Muntafî*'nin şu an bilinen iki tane el-yazma nüshası vardır. Bunlardan biri, Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi El yazmaları Bölümü "cod Turc 35" numarada kayıtlı olup 154 varaktan meydana gelmektedir. Diğersinin ise yine *Âteş-kede-i Muntafî* adıyla Mısır Millî Kütüphanesi'nde⁸ "1 numara"da kayıtlı ve 160 varaktan müteşekkil olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz (Süer 2017: 596). Tercümenin Leipzig nüshasında, mütercim ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Bunun yanında, Mısır nüshası ile ilgili kaynaklarda da herhangi bir mütercimden bahsedilmemektedir. Ancak Mısır nüshasında, 1269 (muhtemelen hicri) tarihinin kayıtlı olduğunu yine aynı kaynaktan (Süer 2017: 596) öğrenmekteyiz.

⁷ Bu makâlede Hasan Sâdât-ı Nâsirî neşrinden yararlanılmıştır.

⁸ Eserin bu nüshasına ulaşma imkânımız olmamıştır.

Âteş-kede-i Muntafî'nin Leipzig nüshası, kısa bir mukaddime bölümü ile başlamaktadır. Bu bölüm aşağıda verilmiştir:

“Hamd ü sipâs cenâb-ı kibriyâ ve salât ü tahiyât hazret-i şeffî-i rûz-ı cezâ ve tarziye vü da'avât pîş-revân-ı tarîk-i Hüdâ ber-vech-i sezâ îfâ vü icrâ kıldıkdan sonra ma'lûm ola ki 1150 târihi ebnâ-yı zamânından İsfahânî-nijâd Lutf 'Alî el-mütehallis be-Âzer-nâm merd-i ma'ârif-mendin cem' ü tahrîri *Âteş-kede* ismiyle teşhîr eylediği tezkire-i şu'arâsı fi'l-hakîka mahşer-gâh-ı şu'arâ dinmege sezâ cem'iyetli bir eser-i latîfdir. Ancak kesret-i nazm ü eş'âr ile dîvân şekline girip mutâli'îne mûcib-i kesel ü fütûr olmakla tezkire-i mezkûrede muharrer sūhan-verânın âsâr u güftârlarından numûne ve mâ-'adâsı tayy olunarak bî'l-intihâb yâ bir gazel veyâ birer kit'a ve rubâ'î ve yâhûd bir beyt sebt ü tahrîr ve her ne kadar sehlü'l-'ibâre ve mütâla'a edenlere sarf-ı efkâra hâcet yok ise de terceme-i ahvâl ve derece-i fazl ü kemâllerini li-eclî'l-îzâh lisân-ı bedî'ü'l-beyân-ı Türkî'ye nakl ü tastîr ve *Âteş-kede-i Muntafî* nâmıyla telkîb ü tezkîr olundu. Çünkü tezkire-i merkûmenin ebvâb ü füsûlu ıstîlâhât-ı nâriyye ile tefrîk ü terkîm olduğundan tercümesinin dahi bâb u fasılları ıstîlâhât-ı mecârî-i mâ ile tertîb olunmuşdur (*Âteş-kede-i Muntafî* t.y: 1b).”

Mukaddime bölümünden anlaşılacağı üzere mütercim, *Âteş-kede-i Âzer*'de yer alan şiir örneklerinin fazlalığından şikâyet etmiş ve bu yüzden *Âteş-kede-i Âzer*'in bir divan şekline girdiğini, bu durumun okuyucusuna zorluk getirdiğini belirtmiştir. Bu tespitin ardından mütercim, *Âteş-kede-i Muntafî*'deki, şiir örneklerinin azaltılıp bir beytin, kit'anın veya rubainin seçilerek tertip edildiğini vurgulamıştır (Nalbat 2014: 29). Buradan hareketle, *Âteş-kede-i Âzer*'in antolojik bir tezkire olmasına karşın *Âteş-kede-i Muntafî* biyografik tezkire özelliği göstermektedir, diyebiliriz.

Mukaddimedeki diğer önemli husus ise, *Âteş-kede-i Muntafî*'nin bab ve fasıllarının isimlendirilmesi ile ilgilidir. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, *Âteş-kede-i Âzer*'in “ıstîlâhât-ı nâriyye” ile yazıldığından tercümesinin ise “ıstîlâhât-ı mecârî-i mâ” ile tertip olduğunu belirtmektedir. Bu sebeptendir ki tercüme esere “*Sönmüş Âteş-kede*” anlamında *Âteş-kede-i Muntafî* adı verilmiştir.

Âteş-kede-i Muntafî'de mukaddimededen sonra “içindekiler” bölümü göze çarpmaktadır. Bu bölüm, eserin ana ve alt başlıklarının isimlerini ihtiva etmektedir. *Âteş-kede-i Âzer* ile *Âteş-kede-i Muntafî*'yi başlıklara verilen isimler bakımından kıyasladığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır:

<i>Âteş-kede-i Âzer</i>	<i>Âteş-kede-i Muntafî</i>
Micmere	Buhayre
Şu'le	Çeşme-sâr
Ahger	Cedvel
Fürûğ	Fevvâre
Şerâre	Şu'be
Pertev	Cûy-bâr

Şu'â	Sâkiye

Tablo 1:

Âteş-kede-i Âzer ve Âteş-kede-i Muntafî'de Bölüm İsimleri

İki eser arasında bölümlerin isimlendirilmesinden başka şeklen herhangi bir fark bulunmamaktadır. *Âteş-kede-i Âzer*'de yer alan bütün bölümler *Âteş-kede-i Muntafî*'de de mevcuttur. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, bir tertip özelliği olarak, *Âteş-kede-i Âzer*'de olduğu gibi, şairleri yaşadıkları bölgelere göre ve alfabetik olarak tasnif etmiştir.

Âteş-kede-i Âzer'de geçen bütün şairlerin, birkaç istisna dışında, *Âteş-kede-i Muntafî*'de yer aldığı görülmektedir.⁹ Muhteva yönünden iki eser arasındaki en önemli fark ise şiir örneklerinde görülmektedir. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, şiir örneklerinden sadece bir beyit, kıt'a ya da rubai seçerek eserini sadeleştirmiştir, diyebiliriz. Bunun dışında *Âteş-kede-i Muntafî*'de bazı şair biyografilerinin *Âteş-kede-i Âzer*'e göre değişiklik arz ettiği de dikkat çekmektedir. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, şair biyografilerine bazen eklemeler yapmak suretiyle bazen de bu biyografileri kısaltarak eserini meydana getirmiştir. Hatâî'nin (Şah İsmail) biyografisi buna örnek gösterilebilir. Ayrıca, *Âteş-kede-i Muntafî* müterciminin, *Âzer*'in saygı, hürmet ve sitayiş ile zikrettiği bazı şairlerden, özellikle Safevi Dönemi şairlerinden, övgü ile bahsetmediği, onlara *Âzer* gibi methiyeler düzmediği görülmektedir. Hatta eserde, Şah İsmail için "hataya düşmüş bir padişah" şeklinde eleştirel ifadelerin yer aldığını söylemek gerekmektedir. Bu durumun, *Âteş-kede* müellifi ile mütercimi arasındaki mezhepsel veya siyasi görüş farkından kaynaklanabileceğini belirtmeliyiz.

Âteş-kede-i Muntafî'nin dili süslü ve ağırdır. Eserde uzun Farsça tamlamaların ve Arapça ibarelerin kullanıldığı görülmektedir. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, sec'e dayalı bir anlatım sergileyerek süslü nesir üslubunu eserinde tatbik etmiştir. Eser bu yönüyle *Âteş-kede-i Âzer*'den ayrılmaktadır. Aslında *Âteş-kede-i Muntafî*, tercüme bir eser olmasına rağmen kullanılan dil ve üslup ile edebî bir nesir hüviyeti kazanmıştır. *Âteş-kede-i Âzer*'in sade bir Farsça, basit ve yalın bir anlatımla kaleme alındığını düşünürsek *Âteş-kede-i Muntafî*'yi tercümeden öte, yeniden yazılan telif bir eser olarak değerlendirmemiz gerekmektedir. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, aşağıdaki iki örnekte görüleceği üzere şairlerin ölümünü sanatlı bir şekilde ifade etmiş olup bu üslup özelliğini hemen her şair biyografisinde tekrarlamıştır: "...mukîm-i rasad-hâne-i âhîret oldu (38a)", "...azm-i adem-âbâd-ı âhîret eyledi (3b)", "...ihtiyâr-ı teng ü târ-ı mezâr eylemişdir (4a)", "dest-i sâkî-i ecelden mest ü medhûş oldu (11a)."

Âteş-kede-i Muntafî'de Yer Alan Şah, Şehzade ve Emir Unvanlı Şairlerin Biyografileri

Şairler ve edipler, birçok Doğu medeniyetinde saygı, sevgi ve hürmet görmüş kişilerdir. Padişahlar, şehzadeler ve diğer devlet adamları, kendi isimleri baki kalsın diye, şairleri teşvik etmiş, maddi ve manevi açıdan

⁹ *Âteş-kede-i Muntafî*'de yer alan şairler için bkz. Nalbat, Muhammet (2014). *Âteş-kede-i Muntafî'de Yer Alan Şairler*. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 2014.1 (Ekim): 26-37.

desteklemişlerdir. Osmanlı ve İran sultanları, şehzadeleri, hatta diğer devlet adamları, bununla da yetinmemişler; yüksek bir edebiyat ve şiir eğitimi olarak divanlar oluşturmuşlardır. Tezkire geleneğinin Türk ve İran edebiyatındaki serüveni incelendiğinde, kaleme alınan birçok tezkirede şair sultanlara, şehzadelere veya devlet adamlarına ayrılmış bölümlerin olduğu görülmektedir. *Devletşâh Tezkiresi, Mecâlisü'n-nefâis, Heşt Bihişt, Mecma'u'l-havâs, Latîfî Tezkiresi, Aşık Çelebi Tezkiresi ve Hasan Çelebi Tezkiresi*, şair devlet adamlarına müstakil bölümler ayıran önemli örneklerdir.

*Âteş-kede-i Âzer'*de "şu'le" isimli alt bölümde, İslam coğrafyasındaki -özellikle Türk asıllı- hükümdar, şehzade ve emir şairlerin hal tercemelerine yer verilmektedir. Bu bölüm, *Âteş-kede-i Muntafî'de* "çeşme-sâr" adıyla tercüme edilmiştir. Söz konusu bölüm 83 şairin biyografisini ve Farsça şiir örneklerini ihtiva etmektedir. Bu şairlerin birçoğunun Türk asıllı olduğu gözden kaçmamaktadır. "Çeşme-sâr" adlı bu alt bölüm, çeviri yazılı metin olarak aşağıda verilmiştir.

METİN

Ve mine'llâhi't-tevfîk

Tercüme-i mezkûre iki buhayreyi şâmildir.

Buhayre-i ülä : Bir çeşme-sâr ve üç cedvel ve bir fevvâreden 'ibâretidir.

Çeşme-sâr: Şâhân ü şeh-zâde-gân ve ümerâ-yı bülend-^ç unvânı beyân eder.

Çeşme-sâr: Her diyâr ü büldânda zuhûr idüp nazm ve eş'âr ile şöhet-ârâ olan şâhân ü şeh-zâde-gân ve ümerâ-yı ma'âlî ^ç unvânın terceme-i hâl ve eş'âr ü âşârlarını beyân eder.

1-İbni Maḥmūd: Ġaznevîyân'dan Sulṭân Maḥmūd Bin Sebük Tigin'in oğlu Ebî Muḥammed ile meknî vü meşhûrdur. Pederiniñ Hindistân'a ikinci def'a sefere 'azîmetinde Ġaznî'de velî'ahdi idi. Belde-i merķūmeden ceryân eden Nehr-i Ceyḥûn'da maḥbûbe-i ma'şûkası ġarķ olmaġla ḥaķķında merşîye-güne söylediġi kıṭ'adır:

رفتی و دل خسته مشوش بیتو عیش خوش من شد آه ناخوش بیتو

تو رفته ای و آمده من بیتو بجان تو در آبی و مندر آتش بیتو

2-İbni Yemîn: Emîr Yemînü'd-dîn Tuġrâyî'niñ oġlu ve ismi Maḥmūd'dur. Ehl-i fazl u hünere ve aḥlâķ-ı ḥamîde ve evşâf-ı ber-güzîde ile nâm-ver olup 'aşr-ı Serbedârân'da şan'at-ı zirâ'atle taḥşîl-i ma'âş ve dâ'imâ erbâb-ı ma'ârifle mu'âşeret ve fuzalâ vü fuḫâhâyı da'vât ve it'âm ü ikrâm ile beyne'l-enâm kesb-i 'izzet edermiş. Ve muḫaṭṭa'âtında mezâmîn-i rengîni vardır. İş bu kıṭ'a cümle-i muḫaṭṭa'âtındandır:

گنجی و کتابی و حریفی دو سه همدم باید که عدم بیشتر از چار نباشد

رودی سرودی و شرابی و کبابی   شرطست که ساقی بجز از یار نباشد
این دولت اگر دست دهد ابن یمین را   باهیچکسش درد و جهان کار نباشد

3-Sultân Ebû Yezîd: Ebû Yezîd ile meknî ve ma' rûfdur. Şîrâz'da 'alem-efrâz-ı hükümet olan âl-i Muzafferân [3a] Hâfız-ı Şîrâzî'niñ memdûhu olan Şâh Şücâ' iñ birâderidir. Terceme-i aḥvâli bundan ziyâde mazbûṭ-ı ma' lûm degildir. Eş'ârından kıt' a:

از واقعه ای ترا خبر خواهم کرد   وانرا بد و حرف مختصر خواهم کرد
باعشق تودر خاک نهن خواهم شد   با مهر توسر ز خاک بر خواهم کرد

4-Atabeg Sa'd bin Zengî: Atabegân-ı Fars'dan Gülistân şâhibi Şeyḥ Sa'dî merḥûmuñ memdûhu olan Atabeg Sa'd bin Zengî'dir. Dârü'l-mülk Şîrâz'da yigirmi altı sene қadar hükümet-rân olmuşdu. İşbu rubâ'îniñ maṭla' ını Sa'd bin Zengî söyleyip beyt-i şâlişini vezîr 'Amîdü'd-dîn Es'ad-ı Ebzerî söylemiş. Ebzer, Eyâlet-i Fars'dan bir eyâlet olup ve 'Amîdü'd-dîn ol vaқtin vüzerâsından beyne'l-fuşâḥâ ve 'ş-şu' arâ-yı meşḥûr ve üstâdâne 'Arabî ve Farsî eş'ârı dillerde mezkûrdur. Rubâ'î:

در رزم چو آتشیم و در بزم چو موم   بر دوست مبارکیم و بر دشمن شوم
از حضرت ما برند انصاف بشام   وز هیبت ما برند زنان بروم

5-Sultân Atsız: Ḥârzemiyân'dan bir pād-şâh-ı şâhib-câh ve şehr-yâr-ı ma' delet-dest-gâh idi. Sultân Sencer-i Selçûkî'niñ gûlâm-zâdelerinden Kuṭbü'd-dîn Muhammed Anuş Tigin'iñ ferzend-i firüzende-aḥteri olup pederi Kuṭbü'd-dîn'iñ vefâtından soñra Sultân Sencer tarafından Ḥârezm'e vâlî ve livâ'-i iқbâli gitdikçe 'âlî olarak ba'zı ḥarekâtından revîş-i ser-keşî vü istibdâd münfehim olmağla Sultân Sencer müşârün-ileyhden münḥarifü'z-zamîr birkaç def'a üzerine tesyîr-i leşker ile Atsız'a hezîmet vâқи' olmağın der-hâl [3b] bu kıt'ayı inşâ ve Sultân Sencer'e isr eylemişdir:

مرا با ملك طاقت جنك نيست   وليكن بصلحش هم آهنگ نيست
اگر باد پای است يكران شاه   كميت مرا نيز پا لنگ نيست
ملك شهر يار است و شاه جهان   گريز از چنين پادشاه ننگ نيست
بخوارزم آيد بسقسين روم   خدای جهان را جهان تنگ نيست

Tevâriḥde beyân olunduğı üzere vaқ'a-i Sencerî'den soñra Atsız müşârün-ileyh iḥtilâs-ı tâc-ı saltanatla Ḥârezm'e şehr-yâr ba'dehu aḥlâkı ferdin-ferdâ mesned-i hük-m-rânide zuhûr-ı Cengiz'e қadar pây-dâr olmuşdur. Zahirü'd-dîn ve Reşîd-i Vaṭvâṭ'ın maḥdûmı idi. Ḥorâsân muşâfâtından Ḥabûşân'da 'azm-i 'adem-âbâd-ı aḥiret eyledi.

6-Ahmed Han: Giylân'da ḥan olup silsile-i nesebî ecille-i sâdât-ı Hüseyinî'den Emîr Giyâ-yı Mâlâṭî'ye müntehîdir. Ol târiḥde ya'nî toқuz yüz ḥudûdunda Giylân ve Ṭaberistân ve Deylemân ülkesinde fermân-fermâ

olan devlet-i Türkmenîye'niñ mütekeffil ümür-ı salṭanatı olan Mîrzâ 'Alî Giyâ Aḥmed Ḥan merķūmuñ 'ammîsi olmağla mûmâ-ileyhi ol eṣnâlarda âteş-efrûz-ı zuhûr olan Şâh İsmâ'il-i Şafevî dergâhına gönderip tafşîli tevâriḥde mazbûṭ olduğı üzere ber-eyyâm Şâh'ın ḥidmetinde evķât-güzâr ve ba'dehu Şâh Ṭahmâsb zamânında ba'zı ḥuşûşdan ṭolayı Şâh ile mücâdele vü muḥârebeye ibtidâ ve encâm-ı kâr ü dest-gîr olarak Ḳazvîn'de ḥuzûr-ı şâha vuşûl bulduğda ḥuķûķ-ı sâbıķasına ḥürmeten cerâyim ü isâ'eti 'afv ve şeref-i muşâheretle mümtâz olmuş iken tekrâr Şâh Ṭahmâsb'dan istiş'âr-ı izrâr ve Devlet-i Osmâniyye'ye [4a] ilticâ şüretiyle firâr eylemiş ve ba'dehu Devlet-i 'Âliyye'niñ müzâheretiyle vaṭanına 'azîmetde tekrâr esîr-i leşker-i sürḥ-ser ve Ḳahḳaha Ḳal'ası'nda Şâh İsmâ'il-i Şânî ile berâber maḥbûsan maḥşûr ve Şâh İsmâ'il'in maḥbesden ḥalâşında bunuñ daḥi sebîli taḥliye olunaraq ḥükümet-i Giylân'la meclûb u mesrûr olmuş ise de Şâh İsmâ'il'den soñra şâh olan Şâh 'Abbâs-ı Evvelden ḥâifen Giylân'dan daḥi firâr ü meşhed-i 'Alî'de ḳarâr ve ṭoķuz yüz yigirmi târiḥi eṣnâsında iḥtiyâr-ı teng ü târ-ı mezâr eylemişdir. Âşârından kıt'a:

برون ز کوی تو باخون دیده خواهم رفت   هزار طعن ز مردم شنیده خواهم رفت
بیایبوس تو چون امدم چه دانستم   که پشت دست بدنجان گزیده خواهم رفت

7-Elkâs Mîrzâ: Şâh İsmâ'il-i Evvel'in oğlu ve Şâh Ṭahmâsb'ın küçük birâderi şâ'ir-i ḥoş-güftâr ve fâzıl-ı pesendîde-âşâr idi. Birâderiniñ 'ahd-i salṭanatında ḥâkim-i Şirvân iken ba'zı ḥarekâtından ḳasd-ı bed iḥsâs etmegin ḥavâşş-ı ḥuddâm ile terk-i ḥân-mân ve 'ahd-i salṭanat-ı Süleymân Ḥanî'de dâd-ḥ'âhâne 'atebe-i devlet-menâṭa rûy-mâl eyledi. Tevâriḥde ta'yîn olunduğı üzere mûmâ-ileyhiñ iştikâ'sı tekrâr kişver-i 'Acem'e taḥrîk-i tûğ u 'aleme bâdî ve terḥîb-i ehâlî vü 'âdî olmuş ise de ṭâ'ife-i A'câmîñ müteḥallîḳ oldukları televvün-i ṭabî'at ve mûmâ-ileyhiñ ṭavr-ı fermân-berdârîye 'adem-i ri'âyetinden nâşî Kürdistân cānibine ḳarâr ve ba'dehu meşhed-i Razvî'de birâder-i ḡaddârî şimşîr ile 'azm-i dârü'l-ḳarâr eyledi. Eş'ârından beyt:

منم که نیست مرا در جهان نظیر و همحال   برزم دشمن جانم بیزم دشمن مال

[4b]

8-İmâm Kulı Ḥan: Şâ'ir-i pākîze-edâ ve erbâb-ı dāniş ü zekâdan olup Buḥâra'ya vâlî olmuşdur. Terceme-i ḥâline bundan ziyâde taḥşîl itṭilâ' olunmamışdır. Âşârından kıt'a:

در عالم اگر سینه فگار یست منم   گر در راه اعتبار خار یست منم
در دیده من اگر فروغی است تویی   بر خاطر تو اگر غبار یست منم

9-Enîsî: Ṭâ'ife-i ekrâd-ı Şâmlu'dan şâ'ir-i sūḥan-şinâs ve nedîm-i şoḥbet istînâs idi. Herât vâlisi 'Alî Ḳulı Ḥan'ın ḥidmetinde evķât-güzâr ve mûmâ-ileyhiñ ḳatlınden soñra Hind'e firâr ve ol cānibde ḥan-ı ḥanânîñ şoḥbet ve ḥidmetiyle şümârende-i leyl ü nehâr olmuşdur. Âşârından ebyât:

وفا کا موختی از ما بکار دیگران کردی   ربودی گوهری از ما نثار دیگران کردی

Ve Hikâye-i Manzûme-i Maḥmûd u Ayâz'dan çend beyt:

چو گردد صیدگاه عشق بنیاد   نه صید آنجا امان یا بد نه صیاد

شه صاحبقران محمود غازی   برون آمد بعزم صید تازی

10-Âhî: Çağatây'ın ümerâ-yı kibârından şâ'ir-i hoş-endîşe ve Sulţân Hüseyin Baykarâ'nın oğlu Şâh Ğarîb Mirzâ'nın şoḥbet ve meclisine münâdemetle şeref-yâb olmuş bir merd-i zarîf-i 'âşîk piş'e idi. Eş'arından beyt:

روز هجرت گفت بنماییم غم جانسوز را   دارم امید یکه نمایید خدا انروز را

11-Mîrzâ Bedî'ü'z-zamân-i Gürgânî: Şâ'ir-i süḥan-sâz ve Sulţân Hüseyin Baykarâ'nın veled-i dil-nüvâzı idi. Sulţân-ı müşârün-ileyhiñ vefâtından soñra küçük birâderi Muẓaffer Mîrzâ ile bir müddet [5a] mücâdele vü muḥârebe ve 'âkıbet ittîfâk-ı ümerâ vü 'asker ile Muẓaffer Mîrzâ'yı umûr-ı salţanatda teşrîk ve mücib-i zevâl-i mülk olur. Bu tedbîr-i nâ-şavâbla mevâd-ı fesâdı taḥrîk itdiler. Çok zamân mürûr itmeksizin ol vaḳtde Şeybek Ḥan 'unvânıyla meşhûr Mâverâ-yı nehr ḥâkîmi Özbek Muḥammed Ḥan iḳlîm-i Ḥorâsân'ı dâḥil-i ḳalem-rev-i ḥükm ü fermânı idicek Bedî'ü'z-zamân birâderi Muẓaffer Mîrzâ ile nâ-çâr taraf-ı Cürçân'a firâr ve Muẓaffer Mîrzâ ol maḥalde ihtiyâr-ı künc-i mezâr idüp Bedî'ü'z-zamân ḥ'âh nâ-ḥ'âh Şâh İsmâ'îl âsitânesine ilticâ birle Tebrîz'de ḳarâr ü inzivâ üzere iken Fâtîḥ-i Mısr Sulţân Selîm Şâh İsmâ'îl'i ḳahr ü tedmîr etdikden soñra ḥıṭṭa-i Tebrîz'i teşrîf ve anda mûmâ-ileyhe mülâḳât ve talṭîf idüp ba'dehu diyâr-ı Rûm'a 'avdetlerinde Mîrzâ-yı mûmâ-ileyhi ikrâm-ı tâmla refîḳ-i ṭarîḳ ve bu vechle itfâ-yı sûziş-i ḳalb-i ḥarîḳ buyurup İstânbûl'a vüṣûlunuñ dördüncü ayında emr-i zarûrî zuhûrıyla Edirne Ḳapusu ḥâricinde medfûn u maḳbûr olmuşdur. Âşârından beyt:

وزیدی ای صبا بر غم زدی گلہای رعنارا   شکستی زان میان شاخ گل نور ستہ مارا

12-Behrâm Mîrzâ: Şâh İsmâ'îl-i Şafevî'niñ püser-i zi's-şerefi şâ'ir-i faşîḥü'l-keḻâm ve san'at-ı ḥüsn-i ḥaṭ ile meşhûr-ı enâm idi. Sinn-i cevânide ḥırâmân-ı dâr-ı beḳâ olmuşdur. Eş'arından:

Rubâ'î

بهرام درین سرا چہ پر شر و شور   تا کی بحیات خویش باشی مغرور

کرده است درین بادیه صیاد اجل   در هر قدمی هزار بہرام بگور

13-Bîḥûdî: Aşlı ṭâ'ife-i ekrâd-ı Rûmlu'dan ve neşv ü nemâsı belde-i Ferâḥ'da olup her ne ḳadar [5b] bî-vâye-i şan'at-ı kitâbet ise de vâdî-i şî're verziş ile taḥşîl-i selîḳa ve silk-i şu'arâda nâmnı şebt-i nemîḳe etmişdir. Âşârından beyt:

گرگ از مہابت تو برہ ماندہ میش را   بر دارد از زمین و بدوش شبان دہد

14-Bayrâm Ḥan: Aşlı Türkmân-ı Bahârlu'dan olarak Hind'e revân ve andan ḥacca 'azîmetle yolda şehîden şarf-ı naḳdîne-i cân etmiştir. Âşârından rubâ'î:

شہی کہ بگزارد از نہ سپہر افسر او   اگر غلام علی نیست خاک بر سر او

محبت شه مردان مجو زبی پدری که دست غیر گرفته است پای مادر او

15-Cānî: Zātî ṭā'ife-i Lekzî'den ve ismi 'Alî Ḳulî Ḥan olup kendi mecmû'asında işbu beyt muḥarrer ve aḥvâl-i sâ'iresine nazâr nâ-müeyesser olmağla beyt-i mezkûr sebt olundu:

اگر بیار من از من کسی دعا برساند دعا کنم که خدایش بمدعا برساند

16-Cāhî: İsmi Sulṭān İbrāhîm ve nāmı bālâda güzerân eden Behrām Mîrzâ-yı Şafevî'niñ ferzend-i dil-pesendidir . Fenn-i nazm ü neşirde yegâne ve şan'at-ı ḥüsn-i ḥaṭ ve şıfat-ı kerem ü şecâ'atle ferîd-i zamâne idi. Şâh İsmâ'îl-i Sānî zāmânında sâ'ir şeh-zâde-gân ile şehîden müsâfir-i 'adem-âbâd-ı âḫîret olmuştur. Âşârından Rubâ'î:

تا از سمن تو سنبل آمد بیرون صد ناله زمن چو آمد بیرون
بیوسته زسبزه گل برون می آید این طرفه که سبزه از گل آمد بیرون

17-Cezbî: Ekrād-ı ḥavālî-i Bağdât'dan Şâh Ḳulî Ḥan'niñ veled-i necîbidir. Bir sebeble Hind'e 'azîmet ve ol diyârda merdānegî vü şecâ'at ve şî'r ü feşâḫatle meşhûr u [6a] mezkûrdur. Eş'ârından beyt:

من آن نیم که به قاصد دهم نشانه خویش که ساز دش زبی مدعا بهانه خویش

18-Cüz'î: Aşl-zâdegân-ı Çâğatay'dan ve şu'arâ-yı ḥoş-güftârdan olup dâru's-salṭanat-ı İşfahân'da perverde olarak yine belde-i mezkûrede 'azîm-i dâr-ı beḳâ olmuştur. Güftârından beyt:

عاشق و بد نام اگر گشتم دلم باری خوشست عاشقی بد نامی دار دولی باری خوشست

19-Ca'fer Beg: 'Uzēmâ-yı 'aşâyir-i Bigdilî'den devlet-i Şafevî'de vezîr-i şâhib-dîvân Muḥammed Mü'min nümânîñ birâderi şu'arâ-yı daḳîqa-dânındandır. Vezîr-i mûmâ-ileyhi vâlidesiniñ cediti olduğunu mü'ellif işâret eylemiştir. Âşârından beyt:

هر شکاف خرابه ای دهنی است که بمعموره جهان خندد¹⁰

20-Celâlü'd-dîn Ekber Şâh: Hind pād-şâhı Hümâyûn Şâh'niñ necl-i necîbidür. Pederinden soñra taḫt-ı salṭanata cülûs birle kâffe-i zîr-destân-ı re'âyâdan zûlm ü ta'addîyi ref' ü izâle ve enhâr-ı birr ü iḥsânı icrâ vü isâle eylemiştir. Bir pād-şâh-ı 'adâlet-güster olup gâh ü bî-gâh nazm ü eş'ara rağbet etmekle âşârından rubâ'î:

دوشینه بکوی میفروشان پیمانہ می بزر خریدم
اکنون زخمار سر گرانم زر دادم و درد سر خریدم

21-Celâlü'd-dîn Melik Şâh-ı Selçûkî: Selâṭin-i Selçûkiyyeden Sulṭān Alp Arslan'niñ naḫl-i berûmend-i devḫa-i şulbıdur. Pederi vefâtından soñra serîr-ârâ-yı evvân-ı salṭanat olup [6b] ḫalîfe Ḳâim ve Muḳtedâ-yı 'Abbâsî zamânında yigirmi yıl kadar ḳalem-rev-i ḥükm ü fermâni olan büldânda kemâl-i şavlet ü saḫvetle fermân-fermâ

¹⁰ Bu beyit, metinde eksiktir.

olmuş şedîdü'ş-şekîme bir şehr-yâr-ı kavıyyü'l-ıktidâr olduğu mazbûtu-ı tevârîh-i selefdir. Ahyânâ sühân-güyâ olmağla güftârından rubâ'î:

بوسى زد يار دوش بر دیده من   اورفت و ازو بماند تر دیده من
زان داد بر این چهره نگارینم بوس   کو چهره خویش دید در دیده من

22-Hâleti: İsmi Kâsım ve aşlı tã'ife-i Türkân'dandır. Belde-i Tahrân'da neşv ü nemâ bulmuş ve Şâh Tahmâsb-ı Şafevî zamânında me'vâsın şehr-i Kâzvin'e tahvîl ve levn-i layimden şarf-ı enzâr ile ismini mollâlîğa tahvîl ederek buç'a-i Hüseyin Râdiya'llâhu Te'âlâ 'Anh'da tadrîs ile meşgûl şâ'ir-i mâhir şâhib-dîvân-ı belâgat-nişân bir zât-ı fezâil-şümûl idi. Âşârından beyt:

از تو وفای وعده نباشد هوس مرا   شادى وعده های وفای تو بس مرا

23-Hasan Beg: Aşlı Etrâk'dendir. Nezd-i selâtîn-i Şafeviyye'de mu'teber şâ'ir-i hoş-gû olmağla bezm-i şoḥbet ü mülâtafada Şâh 'Abbâs tarafından Seg-levend laḳabıyla iştihâr bulmuşdur. Eş'ârından:

سحر آمدم بکویت بشکار رفته بودى   تو کهسگ نبرده بودى بچه کار رفته بودى

24-Hasan Han: Tã'ife-i Etrâk-ı Şâmlu'nuñ e'âzım-ı ümerâsındandır. Eben 'an ced menâşıb-ı refî'a ile kâm-kâr ve Şâh 'Abbâs-ı Şânî ve Şâh Süleymân-ı Şafevî zamânlarında hayli müddet hükümet-i dârü's-sürûr-ı Herât'la şöhret-şî'âr olmuş şâ'ir-i hoş-raḳam ve şâhib-i [7a] seyf ü qalem ve huşûşân ḥaṭṭ-ı ta'lîḳde mahâreti müsellemler idi. Herât'ta hükümeti âvânında 'imârât ü bâğ ü bostân vesâ'ir âşârı vardır. Eş'ârından:

بروى لاله و گل خواستم که مى نوشم   ز شیشه تا بدح زبختم بهار گذشت

25-Hüseyinî: Nâm-ı sâmîsi Hüseyin. Pâd-şâh-ı 'adâlet-güster ve hüdâvend-gâr-ı ra'ıyyet-perver ve silsile-i nesebi altı vâsıta ile emîr Timur Gürgân'a peyvestedir. Aşḫâb-ı 'ilm ü hünere ziyâde ri'âyetinden evḳâtı şoḥbet-i ehl-i kemâl ü dâniş ile güzêrân ider ve ahyânen eş'âr-ı dil-pesend söyler idi. Âşârından beyt:

جانا جفا برای وفا میکشیم ما   ترک وفا مکن که جفا میکشیم ما

26-Mîrzâ Hâkî: Şöhreti 'Alî Ḳulı Ḥan Lekzî'dir. Kendi mecmû'asında taḫrîrine nâzaran Şâh Tahmâsb-ı Şafevî zamânında ber-ḥayât imiş. Âşârından beyt:

غم که بپر عقل تدبیرش بمردن میکند   میفروشش چاره در يك آبخوردن میکند

27-Hisâlî: İsmi Ḥaydar ve aşîl-zâde-gân-ı Çâgatay'dan olup evḳâtını Ḥorâsân'da geçirmiş şâ'ir-i zîbâ-güftâr olduğu işbu beyt-i tâze-mazmûnundan âşikârdır:

يك شیشه مى آرید ز تور ان سوى ايران   تاخون جگر گوشه کاوش به بندم¹¹

¹¹ Bu beyit, metinde eksiktir.

28-Hatâ'î: Meşhûr Şâh İsmâ'îl-i Şafevî'dir. Li-ibni silsile-i nesebi altı vâsıta ile Şeyh Şafiyü'd-dîn İshâk Erdebîlî'ye ve ila-ümmike Aşkoyunlu Türkmâni'ndan Azerbaycân hâkimi Uzun Hasan'a vâsıldır. Şeyh müşârün-ileyhiñ menâkıbı kütüb-i tevârih ve tezkire-i evliyâlarda mezkûr olduğu vechle neseb ü sened-i şeyh on beş [7b] bahtında İmâm-ı Heftüm Cenâb-ı Mûsâ el-Kâzım Rađiya'llâhü Te'âlâ 'Anh'a resîde olur. Kütüb-i tevârihiñ nâttık olduğu üzere tokuz yüz altı târihiñde Şâh İsmâ'îl'iñ zebûn-ı ser-pençe-i kahrı olan kişverleriñ şâhib ü hükm-fermâları tağallübât-ı dehr-i bûkalemün ile birer birer perişân ve esâs-ı devlet ü hânedânları mütezzelzili'l-erkân olup ol diyârlar ağıyardan hâlî olmağın bi-mâni' ve mezâhim-i İsmâ'îl-i pür-tağlîl Tebrîz'de taht-ı şâhiye cülûs ile bir belâ-yı nâgeh zuhûr ve devletleri biñ yüz otuz dört târihiñe degin mümtedd olup elsine-i nâsda Şafeviyye nâmıyla meşhûr u mezkûrdur. Tervic-i maşlahat ve temşiyet-i merâm için zâhiren mütemessik-i mezheb-i Ca'ferî ve bâtinen cemî'-i menâhî vü maḥremâtı mubâh hükümüne kômuş mülhid-i bi-mezheb olduğu ma'lûm-ı 'âlemiyân ve Ḥatâ'î maḥlaş ile müteḥalliş olduğu kendünün ḥaқиқaten muḥtî olduğuna delîl ü bürhândır. Âşârından beyt:

بیستون ناله و زارم چو شنیداز جا شد کرد فریاد که فرهاد دگر پیدا شد

29-Derdî : Cemâ'at-i Afşar'dan ve şâ'irân-ı hoş-güftârdan imiş. Aḥvâl-i sâ'iresi ma'lûm degildir. Eş'ârından beyt:

توبی و قوت یکساله دگر دردی نعوذ بالله اگر دردلتش اثر نکند

30-Zevkî: Türkmâniyyü'l-aşl ismi Muḥammed Emîn'dir. Kâşân'da mutavaḥḥtin olup kümmelîn-i müellifinden Mollâ Mîrzâ Cân Şîrâzi'den aḥz-i 'ulûm itmiş fâzıl ü şâ'ir ve seyâhatle 'Irâq ü Fârs'da dâ'ir imiş. 'Âkıbet belde-i Lâhicân'da 'âzim-i sefer-i dūr u [8a] dirâz olmuş. Güftârından beyt:

چه آفتی تو ندانم که در جهان امروز محبت تو دو کس هم آشنا نگذاشت

31-Rahîmî: İsmi 'Abdu'r-raḥ[î]m ve Bayram Ḥan'ın ferzend-i edîbi olup devlet-i Şafeviyye'den rû-gerdân ve Qandehâr'dan Hind'e revân ve Hind'de ḥan-ı ḥanânlık ile müşârün bi'l-benân olmuşdur. Kendisi nazm u neşre kâdir erbâb-ı isti'dâd ü dânişden olduğu cihetle ekşer-i İrâniyân'dan Hind'e giden ehl-i kemâle ri'âyet ü ḥimâyet itmekle zümre-i muḥâcirînden şu'arâ vü üdebânîñ memdûḥudur. Âşârından beyt:

بجرم عشق توام میکشد و غوغایی نیست تو نیز بر لب بام آنکه خوش تماشا نیست

32-Rehî : Sulṭân 'Alî Beg ismiyle nâm-âver ve ṭabi'at-ı şî'riyyeden behre-verdir. Bundan ziyâde terceme-i ḥâline zafer müyesser olmadı. Âşârından beyt:

ازخرابی میگذاشتم منزلم آمد بیار دست و پا گمکرده دیدم دلم آمد بیار

33-Sâhiri : Aşl Etrâk'dendir. Ḥüsn-i idrâkle mevşûf seyr-i seyyâḥ ile ma'rûf olup aşḥâb-ı ṭabi'at ü feşâhatdan olduğu işbu âşârında nümâyândır. Rubâ'î

ای آنکه دلت را خبری از من نیست   تامینگری خود اثری از من نیست
رحمی بدلم کن منگر کاین دل کیست   انکار که هست از دگری از من نیست

34-Sâlim: Türkmâniyyü'l-aşl. İsmi Maḥmūd'dur. Tebrîz'de mutavaṭṭın olup merâtib-i 'ilmiyyeye ḥâhiş-kâr ve nazm u eş'âra meyl ü i'tinâsı var imiş. Âşârından beyt:

بیازی چون کشد خنجر بقتلم نی زجان ترسم   بود طفل و چو ببند کشته ام ترسد ازان ترسم

[8b]

Meşnevî-i Yûsuf u Züleyhâ'sından ba'zı tezkirelerde bu beyitler manzûr olmuştur:

تعالی الله زناز خو برو یار   مژده عاشق کش و لب عذر گویان
کشیدن خنجر مژگان که برخیز   گشادن غنچه خندان که بگریز

35-Sâmî: Şâh İsmâ'îl-i Şafevî'niñ ferzend-i güzîni şâ'ir-i selîs [ü] güftâr-ı zîbâ-âşârdır. Şu'arâ-yı mu'âşirîni cem'-i tertîb ve nâmını Tuḥfe-i Sâmî ile tersîm ü telkîb idip tezkire-i mezkûresinde muḥarrer müntahabât-ı eş'ârından beyt:

پابوس سگ یار نگویی هوسم نیست   در دل هوست ولی دسترم نیست

36-Sâmî: İsm ü şöhreti Luḫf Beg'dir. Şâhib-i ṭab' ü süḫan olduğu işbu eş'ârından ma'lûm olur. Rubâ'î:

کامیست مرا گر فلک پست دهد   در دستش ازین هر دو یکی هست دهد
یا همت من کند چو دستم کتاه   یا آنکه بقدر همتم دست دهد

37-Sedîd A'ver: Tâ'ife-i Ekrâd-ı Kirmâc'dan ve Eşîrû'd-dîn Aḫsîgîti (?) ile mu'âşır olup beyitlerinde ḫaylî mu'arâzât ve müşâ'areleri güzêrân eylemişdir. Eş'ârından kıt'a:

گویند بردمید از گل خارش   جرمیست که می نهند بر گلزارش
چون رخسارش همیشه در چشم من است   عکس مژده من است بر رخسارش

38-Selîm: Oymaq-ı ṭâ'ife-i Şâmlu'dan. İsmi Muḫammed Ḳulı'dır. Şâ'irân-ı şâhib-dîvân-ı belâgat-ı unvândan olup Ṭahrân ve Ḳazvîn'de mutavaṭṭın olur imiş. Âşârından beyt:

رشکم زگفتگوی تو خاموش میکند   نامت نمیبیرم که دلم گوش میکند

39-Süheylî: İsmi Nizâmü'd-dîn Aḫmed ve aşlı ulus-ı Çagatay'ın Ekber Ḥânedânından ve eben 'an cedd [9a] aşḫâb-ı rütbe vü câhdan olup meşâğil-i menâşib-ı dîvânî ve nazâr-ı iltifât-ı sulṭânîyle meşğûl ü meşmûl iken ekser evḳâtını şöḫbet-i erbâb-ı kemâl ve ḫidmet-i ehl-i ḫâle şarf eder. Şâ'ir-i bî-naẓîr [ü] Türkî ve Fârisî şâhib-ı dîvân-ı feşâḫat-semîrdır. Şeyḫ Âzerî'den aḫz-ı maḫlaş etmiş ve Meşnevî-i Leylâ vü Mecnûn'ı ḳaleme almış deyü menḳûldür. Eş'ârından beyt:

بروز [غم] کسی جز سایه من نیست یار من   ولی ان هم ندارد طاقت شبهای تار من

Çokuz yüz târihinde rû-be-râh-ı 'adem-âbâd oldu.

40-Mevlânâ Sâni : Aşlı oymak-ı kabîle-i Tekelü'den. Şâ'ir-i sühan-sâz ve kendi eş'ârına i'tibâr ile mümtâz olup gâh belde-i Rey ve gâh Hemedân'da evkât-güzâr olmuştur. Güftârından kıt'a:

زامتراج عناصر مدار چشم وفاق   که حاصلی ندهد اتفاق اهل نفاق
چه اعتماد بقا [اتفاق] جمعی را   که هر یکبست بسر منزل دیگر مشتاق

41-Şâh Şücâ' : 'Irâk-ı 'Acem ü Kirmân'da 'alem-efrâz-ı hükümet olan âl-i Muẓaffer'dendir. Pederi Muẓaffer'in dîde-i cihân-bînini mîl-i kahr u kîni ile bî-nûr ettikten sonra karındaşı Şâh Maḥmûd ile muḥâşama vü muḥârebeye mübâşeret ve ol eşnâda birâderi daḥi dâr-ı beḳâyâ rıḥlet etmegın Şâh Şücâ' iḳlîm-i mezkûrda pād-şâh ve şâhib-i serîr ü külâh oldu. Birâderiniñ hengâm-ı irtihâlinde söyledığı kıt'a:

محمود برادرم شه شیر مکین   میگرد خصومت از بی تاج ننگین
کردیم دو بخش تا بر آساید ملک   اوزیر زمین گرفت و من روی زمین

Bagdâd ve Tebrîz ḥâkimi Sulṭân Üveys-i Celâyirî ile müşâ'areleri vardır. [9b] Şâh Şücâ' daḥi 'âlem-i cevânide terk-i daḡdaḡa-i saltanat ve ḥâl-i ihtizârda evlâd ü etbâ'ını Emîr Timur'a vaşiyet eyledi. Sene 783.

42-Melik Şemsü'd-dîn Muhammed : Mülûk-ı Kert'in evveli olup Ḥorâsân'da câlis-i evreng-i şâhî ve silsile-i nesebi Sulṭân Sencer'e müntehîdir. Kendi ve aḥlâfınıñ müddet-i hükümetleri yüz on beş sene müstemirr olarak şecâ'at ü celâdetle mezkûr ü meşhûrlardır. Hülâgü'nun İrân'a vürûdundan sonra Türkmâniyyü'l-aşl bir adamı Sistân'a vâlî idip ba'zı infi'âlî mûcib ḥareketde bulunmaḡla Şemsü'd-dîn'i şahş-ı mezkûruñ aḥz ü ḳatline me'mûr ider. Şemsü'd-dîn daḥi şahş-ı mezkûr ile mülâḳî ve muḥârebe vü mücâbereden sonra aḥz ü ḳatlı idüp ḥidmeti muḳâbelesinde mazḥar-ı 'avâtıf-ı şâhâne olmaḡ için Hülâgü'ya mülâḳât eder. Hülâgü bu ḥâkim-i nîm-rûzı niçün öldürdüñ deyü su'âl edecek Şemsü'd-dîn pād-şâhımız bu su'âlî andan şormayıp kendi bendelerinden su'âl buyursunlar için ḳatlı eyledim deyü cevâb vermegin Hülâgü'ya bu cevâb ḡâyet ḡoş gelmekle birr ü eşfâḳ-ı ḥüsrevâne ile mümtâz ve ol diyârlarda tekrâr livâ-yı hükümetiñ ser-firâz eyledi. Şemsü'd-dîn esrâr-nüşândan olup inkâr-ı şarâb-ı şafâ-baḡşâ ve vaşf-ı esrâr-ı ḡoş-rübâda bu kıt'ayı söylemiştir:

میخواره اگر غنی بود عور شود   وز عربده اش جهان پرواز شور شود
در حقه لعل از آن زمرد ریزم   تا دیده افعی غم کور شود

43-Şevki : Muḥarrirân-ı tezkire-i şu'arâ bu adamıñ nîk ü bed aḡvâline taşaddî etmemişlerdir. [10a] Âşârından beyt :

با رقیبان سخن از کشتن من میگوید   کشتن اینست که با غیر سخن میگوید

44-Şādīkī : İsmi Şādīk Beg. Tā'ife-i Afşar'dandır. Şā'ir-i şāhib-i dīvān olup kendi 'aşrında bulunan şu'arānīn terceme-i ahvāllerini mübīn Türkiyyü'l-'ibāre tezkire tahrīr etmiş ve mahāret-i haṭṭ ve şan'at-ı naḳḳāş ile defter-hāne-i devlete mülāzım ve me'mūr olmuştur. Güftārından beyt:

از جفا هر کس نصیحت میکند یار مرا   میرودم بر من گمان شکوه دلدار مرا

45-Emīr Muhammed Sālīh: Aşlı Çağatayī. Emīr Nūr Sa'd'ın oğlu ve Emīr Şāh Melik'in hāfīdīdīr. Şāh Melik Emīr Timur Gürgānī'niñ ümerāsından imiş. Erbāb-ı 'irfāndan olup toḳuz yüz otuz bir tārīhinde Buḫāra'da ru-be-rāh-ı 'adem oldu. Āşārından kıt'a:

ای بدرگاه تو نیاز همه   کرم تست کار ساز همه
اگر از چهره پرده برداری   بحقیقت کشد مجاز همه
مهوشان مظهر جمال تواند   بهر آن میکشیم ناز همه

46-Sabūhī : Çağatayīyü'l-aşldır. Nice müddetler ser ü pā bürehne seyr ü seyāḥat ve erbābından taḥşīl-i 'ilm ü ma'rifet eylemişdir. Āşārından beyt:

عاشق نشدی محنت و هجران نکشیدی   کس پیش تو غمنامه هجران چه گشاید

47-Tuğrul : Āḫir-i selāṭīn-i Selçuḳīn'dir. Nā-sāz-kārī-i vaḳt ü zamān ve 'adem-i müsā'ade-i ṭālī'-i nā-mihr-bān ile kendüye ṭārī olan 'acz-i fütürdan nāşī umūr-ı salṭanat ve meşālīh-i mülk ü devleti vükelāsına ihāle vü teslīm ve istirahat ü [10b] ḫuzūr-ı ümmiyyesiyle kūşe-i inzivāyı serīr-i şāhīye taḳdīm idip gitdikçe umūr-ı mülk ü millet muḥtall ü müşevveş olup 'ākıbet Atabeg Kızıllarlan'ın oğlunuñ oğlu Muẓafferü'd-dīn Evreng-i Ḥ'arzemşāh'dan istimdād ile sevḳ-i leşker-i bī-kerān ve cānib-i Hemedān'a 'atf-ı 'inān ve Tuğrul'ı zīr-i ḫāk-i helākde nihān eyledi. Tuğrul'un cemmāze-i merge süvār ile Rūm'dan mā'adā diyārlarda nām-ı Selçuḳ'a yād olunmadan ḳaldı. Güftārından kıt'a:

دیروز چنان وصال جان افروزی   امروز چنان فراق عالم سوزی
فریاد که در دفتر عمرم ایام   آنرا روزی نویسد این را روزی

48-Tufeylī : İsm ü şöhreti Emīr Ḥüseyn-i Celāyirī'dir. Sulṭān Bayḳara'nın ümerāsından olup iştiḡāl-i umūr-ı ḫükümet ü memleketle ber-ā-ber şā'ir-i ḫurde-dān ve ziyāde ḫoş-ṭab' ve şīrīn-zebān ve ḫuşūşān fenn-i ḳaşıdede müselleme-i zebān idi. Āşārından ḳaşıde:

سرو قدت جلوه کرد قدر صنوبر شکست   لعل لبث خنده زد قیمت شکر شکست
هندوی دربان او چوب سیاست بقهر   از کف خافان گرفت بر سر قیصر شکست

49-Şāh Tahmāsb: İmtidād-ı salṭanat ve ziyāde-i 'adāletle meşhūr Ṭahmāsb bin İsmā'īl-i Şafevī'dir. Meşāḡil-i salṭanatla iştiḡālī eşnāsında cā-be-cā nazm ü eş'ara raḡbet eder idi. Ehl-i büldān ḫaḳḳında eş'arından çend beyt şebt olundu:

ز تبریزی بجز حیزی نه بینی همان بهتر که تبریزی نه بینی
اصفهان جنتی است پر نعمت اصفهانی در آن نمیاید

[11a]

سگ کاشی به از اکابر قم با وجود بکه سگ به از کاشی است

50-^c Âdilî: Şâh İsmâ'îl-i Şânî bin Ṭahmâsb-ı Şafevî'dir. 'Ulüvv-i himmet ve farṭ-ı şecâ'atle müştahir olmağın pederi vesveseye zâhib olup Ḳahḳa Ḳal'asında ḥabs ü tescîn eyledi. Şâh-ı müşârün-ileyh bezm-i 'âlemden cür'a-nüş-ı cām-ı merg olıcaḳ İsmâ'îl ḥabsden ḥalâş olup bir sâ'at-i sa'dde cālis-i evreng-i şāhî olmaḳ üzere bir seneden mütecāviz cülûsunu te'ḥîr eylemiş idi. Mülûk-ı eṭrâf bîm-i tiğ-i ḥûn-rîzinden vehm-nāk olmağın serḥad-i memâlikinden pâ-y-ı tecāvüzle ehālî-i İrân'a işâl-i zarar ü ta'addî etmeyip dūr [u] nezdîk ve Türk ü Tâcîk leyl ü nehâr ḥavfından bî-ḥ'âb ü qarâr idiler. Ancaḳ ziyâde seffāk-ı bî-bāk olmaḳla silsile-i Şafeviyye'den nice cevânân-ı bî-günâhı i' dām etmekle taḳdîr-i cenâb-ı kâdir ü kayyûm ve te'sîr-i âh-ı cevânân-ı maẓlûmla taḥt-ı şāhîye cülûs etmeksizin bî-sebeb zâhir ve bî-maraż-ı kâhir Ḳazvîn'de dest-i sâḳî-i ecelden mest ü medhûş oldu. Fî sene 982. Âşârından beyt:

شادم بخدنگ تو که ناوک فگنا نرا سوی هدف خویش نهانی نظری هست
چون غنچه چه دانی تو که در خلوت نازی کازبهر تو چون باد صبا در بدری هست
از خنده پنهانی لعل تو توان یافت کاز حال دل گمشده او را خبری هست

51-Şâh 'Abbās-ı Evvel : Sulṭân Muḥammed-i Şafevî'niñ ferzendidir. Sinn-i şıḡarında şâh-ı 'ālî-tebâr ve emr-i ḥükümet ü siyâsette şâhib-iḳtidâr olmağın eslâfî zamânında şâhlara 'ârız olan za'f ü fütürdan umerâ-yı eṭrâf ḳuvvet ü miknet [11b] istiḥşâliyle bi'l-cümle 'alem-efrâz-ı istiḳlâl olup zūr-ı şimşîr ve ḥüsn-i tedbîr ile ser-keşân-ı ehālîyi taraflarına celb eylemişler idi. 'Abbās Mîrzâ şâh olıcaḳ eṭrâf-ı memâlikde Ṭabların ḥükm-rânı olan umerâ vü vüzerâyı birer taḳrîb-i fermânına râm ve umûr-ı devlet ve mehâmm-ı salṭanatı re'y ü tedbîr ve sinân ü şemşîr ile ifâ vü icrâ'ya ḳıyâm edip erkân-ı devlet-i Şafeviyye'yi İrân ve Ḥorâsân'da te'sîs ü temhîd ve ḳavânîn-i sipâh ü ra'ıyyeti bi-esrihi tecdîd eylemiş ve kırk sene mesned-ârâ-yı Dârâ vü Cem olmuş bir şâh-ı şâhib-intibâhdır. İşfahân ve Mâzenderân ve ekşer büldân-ı İrân'da nice âşâr-ı 'azîme ve 'imâret-i cesîme binâ eylemiş ki yüz elli seneden beri meşhûd-ı enâmdir. İcâd u ihtirâ' eylediḡi ḳânûnu aḥlâfî zamânlarında ve vükelâ-yı devletleri icrâ' edeler idi. İlä ḳıyâmi's-sâ'a silsile-i Şafeviyye serîr-ârâ-yı salṭanat olurlar idi. Bunca iştiḡâl ile gâh u bî-gâh isti'dād-ı mâder-zâdı iḳtizâsıyla nazm ü eş'âra meyl ü raḡbet eder imiş. Âşârından beyt:

هرکس برای خود سر زلف گرفته است زنجیر از ان کمست که دیوانه پر شده است

52-Şâh 'Abbās-ı Sâni: Şâh Şafî-i Şafevî'niñ necl-i necbî şâh-ı 'ālî-miḳdâr ve şâ'ir-i şîrîn- güftârdır. Eş'ârından beyt:

بیاد قامتی در پای سروی گریه سرکردم چو مژگان برگ برگش را بخون دیده تر کردم

53-[‘]Abdu’l-[‘]azîz Han: Şeh-zâde-gân-ı Özbek’den olup Süleymân Şâh Şafevî zamânında İrân devletine ilticâ eylemiştir. Âşârından beyt:

بسنگ رخنه شد از بس گریستم بی تو   ز سنگ سخت ترم من که زیستم بی تو

[12a]

54-[‘]Abdu’lîlâh Han: Özbekiyan’dan Şâhî Beg Han’ın birâderi Sultân Maḥmūd’un ferzend-i dil-bendidir. Şîve-i şecâ’at ve kerem-i feḫânetle ma’rûf ve şîfat-ı hûn-rîzî vü celâletle mevşûf idi. Silsile-i nesebi Cengîz Han’a peyvestedir. Eş’ârından beyt:

مبارکباد عیدان دردمند بیکس و کورا   که نه کس را مبارکیاد گوید او نه کس اورا

55-[‘]İtâbî: Aşlı Oymaḫ-ı Tekelü’den belde-i Rey’de pervîş-yâb olup şoñra Hind’e gitmiş ve ḫamse-i Nizâmî’ye muḫâbil ḫamsesi var imiş. Âşârından kıt’a:

شهر بهم خورده کافتاب گرفته   طرف مهش تاز خط نقاب گرفته

چشم مرا پارهای دل ز فراقش   همچو درخانه خران گرفته

56-[‘]Arşî: İsmi Ṭahmâsb Ḳulı Beg ve Oymaḫ-ı Tekelü’den olup evâ’il-i ḫâlinde ‘Ahdî ve eyyâm-ı cüvânîsi mürûrunda muḫtezâ-yı ṭab’-ı bülend ve ‘ulüvv-i himmetle ‘Arşî taḫalluş ve Şâh Ṭahmâsb ḫidmetinde güzâr-ı ‘ömr-i nâ-pây-dâr eylemiştir. Âşârından beyt:

هرکس بزیر تیغ نظاره کرد   زان پیشتر که شود خونبها گرفت

Naql ederler ki ‘Arşî’niñ ḡâyetde kerihü’l-manzar bir oḡlu var imiş. Zürefâdan biri gördükde Mevlânâ ‘Arşî gūyâ bu beyti maḫdümü ḫaḫḫında söylemiş. Dedigi beyt:

ثخم دیگر بکف آریم و بکاریم زنو   کانچه کشتیم ز خجلت نتوانکرد درو

[12b]

57-[‘]İmâdlar: Süḫan-sencân u ma‘ârif-mendân-ı zamândan idi. Bir gün Ḥâce Şemsü’d-dîn Muḫammed ile şaṭranç oynar iken ‘alâ-ṭariḫu’l-mülâṭafa Ḥâce bir kaç def’a “Ey kûnı bol ḫarılı” demiş ve ‘İmâdlar daḫi bu kıt’ayı bedâheten söylemiş:

هر چند سخنهای چو در میگوی   هشدار که با عمادلر میگوی

عیب تو همین است که اندر شطرنج   ای کون زنت فراخ پر میگوی

58-Emîr Fahrü’d-dîn : Mes‘ûd bin Behmen. Bir müddet ḫâkim-i diyâr-ı Kirmân ve taḫt-gâh-ı şîr-i ‘Arâbî ve Fârisî’de râyet-i belâgat ü feşâhatle müşârün bi’l-benân olmuş şâ‘ir-i şîrîn-zebân idi. Âşârından rübâ‘i:

کافر بچه ای که عشق او دین منست   هم جان من است و هم جهان بین منست

کس بنده نشد بنده خود را هرگز این بنده بنده بودن آیین منست

59-Fürsat: İsmi Muḥammed Beg'dir. Şāh 'Abbās'ın topçu başısı imiş. Eş'arından beyt:

صبح شد صبح تا کام تمانه بخشند می بمانده بگل گریه بمانبخشند

60-Fenā'î: İsmi Emîr 'Alî Şîr'dir. Câmî'-i kemâlât-ı şürî vü ma'nevî ve tevârîḥ ü tezkireler vasf-ı cemîl ü şenâ-yı cezîlini hâvîdir. Sulṭân Bâbü'r ve oğlu Mîrzâ Hüseyn Bayḳara'nın kâfil-i umûr-ı salṭanatı olup eş'ar-ı Fârisî'de Fenā'î ve nazm-ı Tûrkî'de Nevâ'î maḥlaş ile mürettep dîvânlar ve taşnîfât-ı nefîse-i sâ'iresi mütedâvil manzûr ve ba'zî âşâr-ı ḥayrî beyne'n-nâs meşhûr u mezkûrdur. Mü'ellif *Âtes-kede*'sinde eş'ar-ı Tûrkî taḥrîrini iltizâm etmediginden yalnız nazm-ı Fârisîyle iktifâ eyledi. Beyt:

ای شب غم چند دور از روی یارم میکشی زنده میدارم ترا چه زارم میکشی

61-Kaplan Beg: Selâṭîn-i Şafeviyye'nin ḳorucu başılığı ile meşhûrdur. Âşârından beyt:

در نگ چیست اگر با منت سر جنگ است بیا که شیشه ما نیز عاشق سنگ است

[13a]

62-Emîr Kâbûs-ı Veşmegîr: 'Irâḳ-ı 'Acem ve Fârs'da nevbet-zen-i hükümet olan mülûk-ı Deyâlîme'den mekârim-i aḥlâḳla meşhûr-ı âfâḳdır. Ḥurde ḥüsn-i ḥaṭṭı reşk-âver-i ḥaṭṭ-ı nev-ḥîz-i dilberân ve şiken-efgen-i şan'at-ı ḥoş-nüvisân olmağın Şâḥib bin 'Îbâd ḥaṭṭ-ı dil-keşîñ görüp "Hazâ ḥaṭṭ-ı Kâbüsem cenâḥ-ı ṭâvûs" ḥiṭâbı meşhûrdur. Müşârûn-ileyhiñ ekâbir ü ümerâsı tîḡ-i zebân ve zebân-ı tîḡinden Ḥorâsân ve mûmâ-ileyhi cüz'î bahâne ile ma'riz-i ḳatle götürür. Seffâk-ı bî'imân olmağla bi'l-âḥire ittifâḳ-ı ümerâ vü 'asker ile Kâbüs'ı ḥal' ü ḥabs ve oğlu Menûçîḥr'ti taḥt-ı şâḥiye iclâs ettirdiler. Maḥbûs olduḡu âvânda ümerâdan müekkeli olana ben, size ne etdim ki beni bu ḥâle getirdiñiz, diye su'âl eder. Müekkeli, ümerâ vü a'yânîñiz ḥaḳlarında tîḡ-i ḥün-rîziñizi der-kâr etdiginizden böyle oldu deyicek Kâbüs, emr-i bi'l-'akstdir, ben onları ḳatlı ü i'dâm edeydim böyle maḥlû' ü maḥbûs olmaz idim, demiş. Silsile-i nesebi Keyḫüsrev zamânında ḥâkim-i Gîylânât olan Arḡaş'a resîdedir. Şâ'ir-i mâḥir ḳaşâ'id-i 'Arabîyye ve resâ'il Fârisiyye'si vardır. Risâle-i Kemâlü'l-belâḡa daḫi onuñ taşnîfâtındandır. Âşârından ḳıṭ'a:

شش چیز در آن زلف تودارد مسکن پیچ و گره و بند و خم و تاب و شکن

شش چیز دگر در دل من کرده وطن عشق و غم و درد و محنت و رنج و حزن

[13b]

63-Kısmî: İsmi Ḳâsım. Ümerâ-zâde-gân-ı ḳabile-i Afşar'dan 'Abbâs Beg'in ferzend-i 'aşḳ- pîşesidir. Her zamân bir dilber-i nâz-perverîñ turre-i ṭarrârına dil-bend olur. 'Âşîḳ-ı âşufte-mizâc olmağın Sübhânî nâmında bir maḥbûb-ı dil-ârâmı var imiş. Dilber-i mezkûra bir 'arûs-ı zîbende-endâm tedârik ü tezvîc eder. Şeb-i zîfâfda 'arûs u dâmâd ve Ḳâsım-ı nâ-şâd cem' olduklarında Ḳâsım Sübhânî'ye meyl-i bûs u kenâr etmegın Sübhânî'nin

‘arağ-ı hamiyyeti hareket ve kendüni küşte-i şemşîr-i nâmûs u gayret etmek üzere hançerini niyâmından keşîde eyledi. Bî-çâre Kâsım ser-i niyâzı zânû-yı Sübhânî’ye vaz’ ü istid‘â-yı ‘afv ider iken Sübhânî-i cevân-merd hançeriyle Kâsım-ı nâ-kâmîñ itmâm-ı kârına mübâderet ve Sübhânî’niñ kışâşıyla leyle-i ‘arûsı rûz-ı gâzâya tebdîle himmet eylediler. Âşârından kıt‘a:

خدا بشکوه زبان من آشنا نکند   من و شکایت آن بیوفا خدا نکند
مراسم بخت زبونی که بیوفا طلب است   نمیشود که ترا نیز بیوفا نکند

64-Sâh-ı Kebûdcâme: Kebûdcâme Esterâbâd ile H̄zârezm beyninde sâkin bir ‘aşîret ismidir. Ol vaqt hüküm-dâr-ı ‘aşîretiñ ismi Naşrû’d-dîn imiş. Müellifîñ bu bir pād-şâhdır ki ezrâk-püşân-ı hân-kâh-ı eflâk gâşiye-berdûş-ı iṭâ‘atidir. [14a] Ya‘nî müdebbirân-ı ‘âlem olan seb‘a-i seyyâre fermân-berdârdır deyü şenâ itmesi mübâlağa-i ‘Acemâne olduğuna ba‘dehu nakl eylediği kışşası delîldir. H̄zârzemşâhândan Sulṭân Tekiş, Naşrû’d-dîn’e infî‘âl idüp hademesinden birini katl ü i‘dâma me‘mûr eder. Naşrû’d-dîn mâcerâya vâkıf olıcağ huzûr-ı sulṭâna kendüyi zinde götürmek üzre nâ-çâr me‘mûrî ihsân-ı firâvânla iṭmâ‘ idüp huzûr-ı sulṭâna müşûllarında sulṭân gâzaba gelip niçün bunu öldürmediñ deyü me‘mûrî mu‘âhaze edicek Naşrû’d-dîn bedâhетен zîrde muḥarrer kıt‘ayı inşâd-ı taqdîm eder. Kıt‘a-i mezkûre Sulṭân Tekiş’iñ gâyetde hoşuna gelip Naşrû’d-dîn’i ‘afv ü iṭlâk ve ilbâs-ı hil‘at-ı hâş ile mazhar-ı birr ü eşfâk eyledi. Kıt‘a:

من خاك تو در چشم خرد می آرم   عذرت نه یکی نه ده نه صد می آرم
سر خواسته ای بدست کس توان داد   می آرم و بر گردن خود می آرم

65-Girâmî: Aşlı Etrâk’den. İsmi Muhammed Hüseyin Beg. Kâşân’da muṭavaṭṭındır. Âşârından beyt:

یار می آید و هنگام نثار است مرا   یکدم ایجان گرامی بئو کاراست مرا

66-Girâmî: Aşlı Etrâk’den. İsmi Mehdi Qulı Beg. Bu dahı Sükkân-ı Kâşân’dandır. Âşârından beyt:

شب چوروم بکوی او روز زبیم مدعی   همچو فلک نهران کنم آبله های پای را

67-Melik Kemâlû’d-dîn : Ümerâ-yı fahrû’l-melikden bilâd-ı cibâlde hâkim olup ol diyârîñ keyfiyet ve [14b] ehâliniñ mizâc ü ṭabî‘atını işbu kaşidesinde güzel beyân eylemişdir. Beyt-i ülâ:

کوهی کشیده سر بمه و هم اندران گم کرده ره

تاریک چون جان از کنه مکروه چون جان از علل

Beyt-i uḥrâ:

هر يك چو خر در زیر جل جلیشان بگردن همچو غل

رخسار شان زرد از سیل مژگان شان سرخ از سیل

68-Maîl: İsmi Kılıç Han Beg ve Oymağ-ı Şamlu'dandır. Şâh 'Abbâs-ı Evvel'in ışık ağası ya'nî kapıcılar kethüdâsı olan 'Alî Kulu Han'ın akrabâsından belde-i Rey'de şubâşı olup ehâlî-i vilâyetle hüsn-i mu'âşeret etmekle şeyhü'l-islâm-ı hükâm derler imiş. Âşârından kıt'a:

نسیم صبح بر مجروح نیش است   حریر جامه بر بیمار خار است
نوادر گوش محزون بانگ نوحه است   شکر در کام غمگین زهر مار است

69-Medhûs: İsmi Mübârek Han ve vâlî-i zâde-gân-ı Huveyze'dendir. Şâh Süleymân-ı Şafevî zamânında eyâlet-i mezkûreye vâlî daği olmuştur. Âşârından beyt:

عشق آنروز بسر حد کمال انجمید   که پدر عاشق فرزند شد و عار نبود

70-Murtażâ Kulu Beg: Bende-gân-ı ber-güzîde-i sulţânîden nâzır-ı harem-i haşşa-i pād-şâhî idi. [15a]Âşârından :

زمیان چو رفته باشم بکنار خواهی آمد   چو بکار من نیای بچه کار خواهی آمد

71-Murtażâ Kulu Han: Hâkim-i Herât Hasan Han-ı Şamlu'nuñ ferzendidir. Kemâl ü hünerde şâhib-i yed-i beyzâ ve huşûsân şikeste-nüvisîde hâme-i hurde-kârî maḥsûd-ı şefî'â idi. Âşârından beyt:

همیشه دولت وصل تورا طلبکارم   که بیخبر برسی باخبر چه کار مرا

72-Mes'ûd: Aşlı Etrâk ve aşḥâb-ı dâniş ü idrâkden olup belde-i Kûm'da mutavaḥḥidîdir. Güftârından beyt:

مشتاقم و دورم غم جانکاهم ازین است   مشتاق توران دور تراند اہم ازین است

73-Müseyyib Han: Ekâbir-i ümerâ-yı Tekelü'den Şerefü'd-dîn-zâde Muhammed Han'ın ferzend-i dil-bendi ve nazm ü eş'âr ü fenn-i müsikîde şâhib-i edvâr-ı nâm-dârdır. Şâh Tahmâsb zamânında hidmât-ı lâyıqada müstaḥdem olmuştur. Âşârından kıt'a:

آراسته آمد و چه آراستی   دل خواست بعشوه و چه دلخواستی
بنشست بمی خوردن و بر خاست بر قص   ہی ہی چه نشستنی چه بر خاستنی

74-Mukimî: İsmi Hasan Beg. Aşlı Türkân-ı Bahârlu'dan pederi evlâd-ı 'Alî Şeker ve mâderi akrabâ-yı Cihânsâh'dandır. Eş'ârından beyt:

مرا افتاده در دل آتش ازجائی که از غیرت   نمیخواهم که چشم غیر بر خاکسترم افتد

75-Muhammed Mü'min Han: Bedî'ü'z-zamân Gürgânî'niñ serv-i âzâde-i ravza-i şulbı sinn-i şebâbda taḥşîl-i [15b] faẓl-ı kemâl etmiş cevân-ı meh-ḥal'atdır. Pederiyle ber-â-ber cediti Sulţân Hüseyin Mîrzâ'ya şüret-i muḥâlefet göstermekle sulţân-ı müşârün-ileyhe diğeri oğlu Muẓaffer Mîrzâ'yı birâder ve birâder-zâdesiniñ def' ü istişâllerine ta'yin eder. Muẓaffer merkûmânı esîr ve Muhammed Mü'min'i katl-ı tedmîr eylemiş. Sene 903. Mezbûr Muhammed esîr-i dest-i düşmen olunca bu maḥla'ı söylemiş. Beyt:

منم کاز تیغم پیشه حالی از غضنفر شد   زبازی فلك آید و ستان دشمن مظفر شد

76-Meylî: İsmi Mîrzâ Kulu ve aşlı Etrâk'den. 'Âşık-ı dil-âgâh ve şâ'ir-i ma'zûn-iktinâh olup Meşhed-i Razavî'de neşv ü nemâ bulmuşdur. Eş'ârından beyt:

دمیکه بگذرد از پیشم آن رمیده غزال   نگه کند بقفا تا شتایم از دنبال

77-Nezrî: Aşlı tã'ife-i Şamlu'dan olup 'Irâk-ı 'Acem'de ekşer evkâtı hîdmet-i ümerâda güzerân etmiştir. Eş'ârından beyt:

نذری که بیزم وصل ساغر میزد   لاف یاری با تو ستمگر مزید

78-Mollâ Vâreste: İsmi İmâm Beg. Tã'ife-i Çegni 'dendir. Mişvârı maḥlaşından ma'lûm olur. Eş'ârından beyt:

آنکه بر جستیم و کم دیدیم و در کار است [و] نیست   در حقیقت نیست جز انسان که بسیار است و نیست

79-Vechî: Aşlı Ekrâd-ı 'İmâdiye'den. Fenn-i nazmda rubâ'î-güylığa tab'ı meyyâl olup İşfahân'da imrâr-ı rûzgâr eylemiştir. Eş'ârından beyt:

میگفتم عشق و می ندانستم چیست   میگفتم یار و می ندانستم کیست

[16a]

80-Vefâî: Aşlı Etrâk ve Şîrâz'da perverîş-yâb olup yine belde-i merķūmede dâr-ı 'uḳbâya şitâb eylemiştir. Eş'ârından beyt:

شده عاشق و معشوق ز تو زار تر است   تو گرفتار [ی] و آواز تو گرفتار تراست

81-Hilâlî: Masḳat-ı re'si Esterâbâd ve aşlı Etrâk-i Çagatayî'dendir. 'Unfuvân-ı şebâbında taḥşîl-i kemâlât ba'dehu 'azm-i belde-i Herât eylemiş. Hüsn-i şüret ü sîretle ma'lûm-ı enâm ve Meşnevî-i Şâh u Dervîş ve Şîfatü'l-'âşîḳîn ve Leylâ vü Mecnûn'a rişte-i nazmda intizâm vermiş. Şâ'ir-i şâhib-dîvân tab'-ı ḥûb ve selîkâ-yı merḡûb ile meşhûr-ı ḥâş ü 'âmdir. Şî'ıyyü'l-mezhêp olmağla 'Ubeydu'llâh Ḥan-ı Özbek şemşîr-i kîni ile 'azm-i mülk-i muḥalled eyledi. Âşârından beyt:

ای که میپرسی زمن آناه را منزل کجاست   منزل او در دل است اما ندانم دل کجاست

82-Hümâyûn: Pâd-şâhân-ı Gürgânî-nijâdândan Sulḫân Bâbü'r'den şonra iḳlîm-i Hind'e pâd-şâh olmuşdur. Ba'dehu vezîri Şîr-ḥan-ı Efġânî'niñ nâ-dürüstî refḫârından büy-ı azrâr istişmâm etmekle terk-i kâr u bâr-ı saltanat ve İrân cânibine 'azîmetle Şâh Tahmâsb-ı Şafevî âsitanesine deḫâlet etmişdi. Şâh-ı müşârün-ileyh cânibinden maḳdem-i envâ'-ı nevâzişât-ı şâhâna ve tekrimât-ı hüsrevâne ile telaḳḳı bi'l-ḳabûl olunduğdan şonra ma'ıyyetine vâfir 'asker ve ümerâ ta'yîni ile Şâh Hümâyûn'ı Hind cânibine i'zâm ve me'mûrlarıñ gayretiyle Şîr-ḥan ve teba'asınıñ levş-i vücûdundan ol ḫıḫta-i ferah-nâkı pāk ü taḫhîre [16b] iḳdâm ü ihtimâm olunmağın Şâh Hümâyûn iḳlîm-i mezkûra tekrâr istîlâ' ve livâ-yı istiḳlâlîniñ ol diyârlarda dü-bâlâ eyledi. Ve şâh-ı müşârün-ileyh zamânında erbâb-ı hüner ü kemâl mu'azzez ü muḫterem ve kendü daḫi ol zümre ile her-bâr hem-bezm ü hem-dem olur imiş. Aḫyânen nazm ü eş'âra rağbet etmegin İrân'a 'azîmetinde Şâh Tahmâsb'a gönderdiği ḳıḫ'asdır:

پادشاهها خسرو [۱] عنقای عالی همتم
قله قاف قناعت را نشیمن کرده است
روزگار سفته گندم نمای جو فروش
طوطی طبع مرا قانع بارزن کرده است
دشمنم شیر است و عمری پشت بر من کرده بود
ایندم از راه عداوت روی بر من کرده است
دارم اکنون التماس از شاه تا با من کند
آنچه با سلمان علی در دشت ارژن کرده است

83-Sultān Ya'kūb: Sultān Ya'kūb Aq̄qoyunlu ḥākimi Uzun Ḥasan'ın ferzend-i firūzende-aḡteri ve selāṭin-i Etrāk miyānında sultān-ı bī-hemtā ve şā'ir-i zībende-edādır. Āşārından kıt'a:

دنيا كه درآن ثبات كم مي بينم   در هر فرخش هزار غم مي بينم
چون كهنه رباطيست كه از هر طرفش   راهي به بيابان عدم مي بينم

SONUÇ

Bu makâlede, Türk edebiyat tarihi açısından değerli tezkirelerden *Âteş-kede-i Muntafî* üzerinde durulmuş ve bu tezkirede yer alan şah, şehzade ve emir unvanlı şairler tanıtılmıştır. *Âteş-kede-i Muntafî* 'de şah, şehzade ve emir unvanlı şairlerin biyografilerinin verildiği "çeşme-sâr" adlı bölüm çeviri yazı, Farsça örnek şiirler ise matbu eski harfler ile verilmiştir.

Bu çalışma sonucunda, "çeşme-sâr" adlı bölümde şah, şehzade ve emir unvanlı 83 şairin biyografisine yer verildiği tespit edilmiştir. Söz konusu şairlerin birçoğu mütercimim ifadesi ile "Etrâk'ten"dir. Mütercim Türk şairleri tanıtırken şu ifadeleri kullanmıştır: "Aslı Etrâk'dendir", "Tâife-i Etrâk-ı Şâmlu'nun...", "Etrâk-i Çağatayî'dendir." vb. Bunun dışında şairler, "Tekelü, Şamlu ve Afşar" gibi mensup oldukları oymak isimleri ile de zikredilmişlerdir. *Âteş-kede-i Muntafî* mütercimi, şair biyografilerini verirken önce şairlerin mesup oldukları ırkı ve boyu belirtmiş, daha sonra nesebinden, hayatındaki önemli olaylardan bahsetmiştir. Biyografilerin sonunda ise şairlerin ölüm yeri ve tarihi verilmiştir. Şairlerin edebî kişiliğine dair değerlendirmeler ise *Âteş-kede-i Muntafî* de çok fazla yer almamaktadır. Mütercimim bu konudaki değerlendirmeleri ekseriyetle bir cümleyi geçmemektedir.

Âteş-kede-i Muntafî'nin "çeşme-sâr" adlı bölümünde, Ali Şir Nevâî, Hatâî gibi Türk edebiyatı için önem arzeden şairlerin biyografileri verilmiştir. Ayrıca, Türk tarihinde iz bırakmış, Celale'd-din Melik Şah, Sultan Atsız, Hümâyûn, Tuğrul ve Safevî padişahları gibi önemli devlet adamlarının biyografileri bu bölümde yer almaktadır.

Âteş-kede-i Muntafî de kullanılan süslü dil ve üslup, onu *Âteş-kede-i Âzer*'den farklı kılmaktadır. Kullanılan bu dil ve üslup, *Âteş-kede-i Muntafî* ye tercümeden ziyade telif bir eser hüviyeti kazandırmıştır. Mütercim, *Âteş-kede-i Âzer*'i kelimesi kelimesine tercüme etmemiş, sanat kaygısı ile âdeta yeni bir eser vücuda getirmiştir. Bu bağlamda, *Âteş-kede-i Muntafî* için; klasik Türk edebiyatında, sec'e dayalı bir anlatımla kaleme alınan süslü nesrin en güzel örneklerinden biridir, diyebiliriz.

Yukarıda belirtilen hususlara binaen, Türk edebiyatı ve tarihi için mühim bilgiler ihtiva eden *Âteş-kede-i Muntafî* nin "çeşme-sâr" adlı bölümü, bu makâle vasıtası ile araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Âteş-gede-i Muntafî* (t.y). Leipzig. Almanya: Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü.
- Azer, Lutf Ali Beg (1336). *Âteş-kede* (haz. Hasan S. Nâsirî). İran: Müessese-i Matbuâtî-i Emîr-i Kebîr.
- Babacan, İsrail (2007). "16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire". *Bilig*. Kış/ 2007 S. 40: 1-16.
- Durmuş, İsmail (2012). "Tabakat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. Ankara: TDV Yayınları, 288-290.
- İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KB Yayınları.
- İpekten, Haluk (2002). *Şair Tezkireleri* (haz. Mustafa İsen, Filiz Kılıç, İ. H. Aksoyak, Aysun Eydurcan). Ankara: Grafiker Yayınları.
- İsen, Mustafa (2010). *Tezkireden Biyografiye*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Kartal, Ahmet (2011). *Şiraz'dan İstanbul'a Türk Fars Kültür Coğrafyası Üzerine Araştırmalar*. Ankara: Kurtuba Yayınları.
- Kılıç, Filiz (2007). Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* S. 10: 543-564. <http://www.talid.org/downloadPDF.aspx?filename=266.pdf>. (Erişim tarihi 12.01.2018)
- KILIÇ, Filiz (2010). "Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri, www.kulturturizm.gov.tr (son erişim tarihi 12.01.2018).
- Levend, A., Sırrı (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nalbat, Muhammet (2014). "Âteş-kede-i Muntafî'de Yer Alan Şairler". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 2014.1 (Ekim): 26-37.
- Nalbat, Muhammet (2014). "Bilinmeyen Bir *Âteş-gede* Tercümesi: *Âteş-gede-i Muntafî*." *V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi* (TUDOK). İstanbul: Kültür Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
- Öz, Yusuf (2012), "Tezkire". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 41. Ankara: TDV Yayınları. 68-69.
- Süer, F. Ramazan (2017). "Mısır Millî Kütüphanesinde (Dârü'l-Kütübî'l-Kavmiyye) Bulunan Edebiyat İle İlgili Türkçe El Yazmaları". *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi /The Journal of Turk & Islam World Social Studies*. Yıl 4 S.13 Eylül 2017: 590-698. http://www.tidsad.com/Makaleler/1131099574_1349%20Fatih%20Ramazan%20S%C3%9CER.pdf (Erişim tarihi 12.01.2018).

Şemseddin Sâmî (2012). *Kâmûs-ı Türkî*. (haz. Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal). İstanbul: İdeal Yayınları.

Uzun, Mustafa (2012). "Tezkire". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 41. Ankara: TDV Yayınları. 69-73.

Yazıcı, Tahsin (1991). "Âteşkede" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı. 58-59.

Yıldırım, Nimet (2001). *Fars Edebiyatında Kaynaklar*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

